

JÓZEF SULIMOWICZ

Materiał leksykalny krymskokaraïmskiego zabytku językowego
(druk z 1734 r.)

I

W przeciwieństwie do zachodnich dialektów języka karaïmskiego krymski dialekt jest niemal nie zbadany. Szczególnie zaś uboga jest literatura dotycząca jego starszego okresu, przedstawionego w zabytkach rękopiśmiennych i kilku drukach¹, stanowiących dziś rzadkość bibliograficzną. Do tych ostatnich należy przekład modlitw pokutnych — *selixalar*, zamieszczony w pierwszej drukowanej na Krymie książce². Wyszła ona w 1734 r. spod prasy założonej w 1731 r. drukarni w karaïmskim miastecz-

¹ Starszego okresu języka krymskich Karaïmów dotyczy: V. A. Gordlevskij, *Leksika karaïmskogo perevoda Biblii* w: Doklady AN SSSR 1928, B, Vyp. 5 s. 87—91 (także tegoż autora: *Izbrannye sočinenija*, t. II, Moskwa 1961 s. 155—159), gdzie podano około 80 słów wybranych z rękopiśmiennego przekładu *Biblii*. Poza tym nieco uwagi językowi wydane w Eupatorii (1841) przekładu *Biblii* poświęcił O. Britsak w: PhTF, I, s. 321. Nazwy miesięcy omówił T. Kowalski w art. *Zu den türkischen Monatsnamen bei der Karaimen*. „Archiv Orientalni”, II, 1930, s. 4—15. Współczesnemu językowi poświęcony jest art. K. M. Musaeu, *Zametki o jazyke krymskich karaimov*, w: *Voprosy dialektologii tjurkskich jazykov*, t. IV, Baku 1966. Poza tym ukazały się zbiory literatury ludowej V. J. Filonenki, A. Zajączkowskiego, W. Zajączkowskiego, R. Kefeli, B. Kokenaja. Por. W. Zajączkowski, *Die bibliographischen Materialien zur Erforschungen der karaimischen Sprache*. „Folia Orientalia”, I, 1960, s. 338—346 (poz. 1, 5, 6, 14, 15, 43, 49). Także: S. Szapszał, *Kırım Karay Türkleri*. Odbitka z „Türk Yılı” 1928, s. 24—43, gdzie autor wywody na temat języka krymskich Karaïmów ilustruje przykładami zaczerpniętymi z przekładu *Biblii*, literatury ludowej, współczesnej poezji itp.

² S. Szapszał, *Słów kilka o księżętach karaïmskich Czelebi i ich działalności oświatowej*. MK, 11, 1936. O drukarni por. także: O. Akčokrakly, *Novoe iz istorii Čufut-Kale*. Simferopol 1928, s. 2—3, 5 (autor zna tylko 2 modlitewniki drukowane w Qale w r. 1741 i r. 1805).

ku Qale³ koło Bachczesaraju. Modlitewnik ten nazywany przez Karaimów *Meqabbe* posiada dokładniejszy tytuł מקבץ נדחי ישראל⁴. Omawiany druk składa się z dwóch oddzielnie foliowanych części (kart 40 i 76). Karty 13—18 drugiej części zawierają przekład modlitw, będących przedmiotem tej pracy. Język tych tekstów jest niemal identyczny z językiem krymskokaraïmskiego 4-tomowego przekładu Biblii, drukowanego w 1841 r. u M. Tyryşqana w Gözleve (Eupatoria)⁵.

Właściwa liturgicznym utworom odporność na wszelkie zmiany uchroniła język tych przekładów przed przeobrażeniami, jakim pod wpływem otoczenia uległ dialekt krymskokaraïmski. Dotyczy to w szczególności słownictwa i morfologii, składnia bowiem jest tu — jak we wszystkich tego rodzaju przekładach karaïmskich — niewolniczo zależna od hebrajskiego oryginału. Wydrukowane w XVIII w. modlitwy niewątpliwie są zapisem o wiele starszego stadium rozwoju krymskiego dialektu karaïmskiego języka, co stawia je w rzędzie cennych, dotychczas nie wyzyskanych źródeł do badań nad językami kipczackimi.

Treścią niniejszej pracy jest słownictwo publikowanych tu tekstów, jednak przystąpieniem do właściwego tematu koniecznym było poświęcenie nieco uwagi pisowni i fonetyce. Natomiast całkowicie pominięto tu zagadnienia morfologii, spośród których zasługują na oddzielne omówienie formy czasownikowe z suf. -a -áj (praes. -aj-dyr+suf. imienny; particip. -aj *turyan*; forma możliwości *bołaj al-* występujące obok pierwotnych form z suf. -a, -á (*jyt-a ber-*, *jeber* < *ijá ber-* i Eupat.: Samuel. I. XII, 9 *čyğara berdi*, Samuel. II. XII, 19 *da bardy bara a ferjat etá*). Poza nimi w zakresie morfologii występują tu niemal wszystkie cechy właściwe dialektom zachodniokaraïmskim. Rozbieżności mają przeważnie charakter różnic fonetycznych. Przekonuje o tym porównanie występujących tu formantów z sufiksami zebranymi i omówionymi w pracy A. Zajączkowskiego⁶.

Wykaz skrótów

Abkowicz *Przekład modlitw*, których nie ma u Maleckiego, a są w *Meqabbe* (dokonany przez Rafała Abkowicza na prośbę autora rękopisu).

³ Także na kartach tytułowych książek drukowanych tu w latach 1805—1806 występuje nazwa *Qale*, będąca zresztą do dziś w użyciu u Karaimów krymskich chociaż oficjalnie nazwa ruin tego miasteczka brzmi *Čufut Kale*. Podobnie w XVIII w. *Qale* było zapewne jego nazwą oficjalną, Karaimi zaś między sobą po staremu nazywali je *Qyrq jer*, jak o tym świadczy napis na lichtarzu ofiarowanym tamtejszej kioi niese w 1741 r. (w posiadaniu autora).

⁴ Kompletny tytuł w języku hebrajskim, obejmujący prawie pół karty tytułowej (10 wierszy), podał Samuel Poznanski, *Karäische Drucke und Druckereien*, „Zeitschrift für hebräische Bibliographie”, XX, 1917, s. 40.

⁵ Nieznaczne różnice w języku obu przekładów wynikają głównie z poprawek jakie tu i ówdzie wniesiono do starego rękopiśmiennego przekładu Biblii przygotowywując go do druku. Uwzględniały one w pewnym stopniu zmiany, jakim uległ dialekt krymskokaraïmski, a dotyczyły głównie Pentateuchu.

⁶ ZSuf.

- AD. Informacja ustna dr. A. Dubińskiego.
- ATGr. A. von Gabain, *Alttürkische Grammatik, mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis*, Leipzig 1950.
- Biblia *Wszystko Pismo Święte Starego Przymierza*, Wiedeń 1871.
- Biblia *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 1965.
- 1000-lecia
- CCum. K. Grønbech, *Kumanisches Wörterbuch. Türkischer Wort-index zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen 1942.
- DEph. Jean Deny, *L'arméno-coman et les «Ephémérides» de Kamieniec (1604—1613)*, Wiesbaden 1957.
- DTHist. Jean Deny et Edward Tryjarski, *«Histoire du sage Hikar» dans le version arméno-kiptchak*, RO, XXVII, 2, 1964, s. 7—61.
- DTS *Drevnetjurkskij slovar'*, Leningrad 1969.
- Eccl. *Księga Eklezjastesza*. w: *Krymsko-karaimski przekład Biblii*. t. IV. Wyd. Gözleve (Eupatoria) 1841 (= Eupat.).
- Eupat. *Krymsko-karaimski przekład Biblii*. Wyd. Gözleve (Eupatoria) 1841.
- KKar. Tadeusz Kowalski, *Karaimische Texten im Dialekt von Troki*, Kraków 1929.
- König. E. König, *Hebraisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Leipzig 1922.
- Malecki *Runne Pallet t. e. Pesni o spasenii duši*. Sobrany i sostavleny po molitvennym knigam karaimov F. A. Maleckim, Wilno 1890.
- MKar. Aleksander Markowicz, *Karaj sez bitigi. Słownik karaimski*, Luck 1935.
- Modlitewnik
- Sz. *Sidur hatefilot*. Wyd. J. I. Szyszman, t. III, Wilno 1892.
- Mus. Gram. K. M. Musaeu, *Grammatika karaimskogo jazyka*, Moskva 1964.
- NKumyk. Gy. Németh, *Kumük és Balkár szojegyzék*, "Keleti Szemle", 12, Budapest 1911, s. 91—153.
- PhTF. *Philologiae Turcicae Fundamenta*, t. I, Wiesbaden 1959.
- PKaratsch. Wilhelm Pröhle, *Karatschaisches Wörterverzeichnis*, "Keleti Szemle", 10, s. 83—150.
- Przekład Sz. *Perevod molitv karaimov na tatarskoe narečie*. Izdanie kupca Ja. I. Šišmana, Wilno 1892.!
- RWb. W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, t. I—IV, 's-Gravenhage 1960.
- SChron. E. Schütz, *An Armeno-Kipchak Chronicle on the Polish-Turkish Wars in 1620—1621*, Budapest 1968.
- STex. E. Schütz, *Armeno-Kipchak Texts from Lvov (A. D. 1618)*, "Acta Orientalia Acad. Scientiarum Hungaricae", XV, fasc. 1—3, Budapest 1962.
- Šoreš davar. *Zeher rav*, cz. II. *Šoreš davar*, Konstantynopol (1831).

- Tar. Dergisi. *Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları. Tarama Dergisi*. İstanbul, b. r. wyd.
- TArm. Edward Tryjarski, *Dictionnaire arméno-kiptchak d'après trois manuscrits des collections viennoises*, t. I, fasc. 1—3, Warszawa 1968—1969.
- TTS III. XIII. yüzyıldan günümüze kadar kitaplardan toplanmış Tanıklarıyle *Tarama Sözlüğü*, III, Ankara 1954.
- WZAr. Włodzimierz Zajączkowski, *Die arabischen und neupersischen Lehnwörter im Karaimischen*, "Folia Orientalia", III, 1962, s. 177—212.
- WZMong. Włodzimierz Zajączkowski, *Die mongolischen Elemente in der karaimischen Sprache*, „Folia Orientalia”, II, 1960, s. 296—302.
- ZBMn. Ananiasz Zajączkowski. *Vocabulaire arabe-kiptchak de l'époque de l'État Mamelouk — Bulğat al-muštāq fī luğat at-Turk va-l-Qifṣaq*. I-ère partie, *Le nom*, Warszawa 1958.
- ZBMv. Ananiasz Zajączkowski, *Słownik arabsko-kipczacki z okresu Państwa Mameluckiego. Bulğat al-muštāq fī luğat at-Turk va-l-Qifṣaq*, cz. II. *Verba*, Warszawa 1954.
- ZDM I. Ananiasz Zajączkowski, *Chapitres choisis du Vocabulaire arabe-kiptchak «ad-Durra' al-mudī'a fī-l-luğat at-turkiya»* (I), RO XXIX, 1, 1965, s. 39—98; (II), RO, XXIX, 2, 1965, s. 67—116.
- ZDM II. Ananiasz Zajączkowski, *Material kolokwialny w Słowniku «ad-Durra'-al-mudī'a fī-l-luğat at-turkiya»*, RO, XXXI, 1, 1968, s. 71—115.
- ZHŠ. Ananiasz Zajączkowski, *Najstarsza wersja turecka Husrā u Širīn Qutba*, cz. III. Słownik, Warszawa 1961.
- ZKiD. Ananiasz Zajączkowski, *Studia nad językiem staroosmańskim. I. Wybrane ustępy z anatolijsko-tureckiego przekładu Kalili i Dimny*, Kraków 1934.
- ZSuf. Ananiasz Zajączkowski, *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim. Przyczynek do morfologii języka tureckich*, Kraków 1932.
- ZŁucz. Ananiasz Zajączkowski, *Mamelucko-turecka wersja arabskiego traktatu o lucznictwie z XIV w.*, RO, XX, 1956, s. 139—261.
- ZTreny. Ananiasz Zajączkowski, *Przekłady Trenów Jeremiasza w narzeczu trocko-karaimskim*, RO, VIII, 1934, s. 181—192.
- ZTerm. Ananiasz Zajączkowski, *Terminologia muzulmańska a tradycje nomadów w słownictwie karaimskim*. MK, Seria Nowa, II, 1947, s. 24—39.
- ZUnik. Ananiasz Zajączkowski, *Unikanie wyrażen antropomorficznych w przekładach karaimskich*, MK, II, 2, 1929, s. 9—24.
- Zenk. J. Th. Zenger, *Dictionnaire turc-arabe-persan*, Leipzig 1866—1876.

*

МК „Myśl Karaimska”
 RO „Rocznik Orientalistyczny”

*

- БКкалп. *Каракалтакско-русский словарь*. Под ред. Н. А. Баскакова, Москва 1958.
- БНог. *Ногайско-русский словарь*. Под ред. Н. А. Баскакова, Москва 1965.
- БТэфс. А. К. Боровков, *Лексика среднеазиатского тэфсифа XII—XIII вв.*, Москва 1963.
- Буд. Лазарь Будагов, *Сравнительный словарь турецко-татарских наречий*, т. I—II, С. Петербург 1869, 1871.
- Е-Рсл. *Еврейско-русский словарь*. Изд. Мин. Нар. Просв., С. Петербург 1859.
- ГДок. *Документы на половецком языке XVI в.* Транскрипция, перевод, предисловие, введение, грамматический комментарий и глоссарий Г. И. Грунина, Москва 1967.
- ГЛекс. В. В. Гордлевский, *Лексика караимского перевода Библии*, в: *Избранные сочинения*, т. II, Москва 1961, стр. 155—159.
- ДТС *Древнетюркский словарь*, Ленинград 1969.
- К-БГрам. *Къарачай-малкъар тилни грамматикасы*. Ред. Н. А. Баскаков, Нальчик 1966.
- Кумык-русс. сл. *Кумыкско-русский словарь*. Под ред. З. З. Бамматова, Москва 1969.
- МПам. С. Е. Малов, *Памятники древнетюркской письменности*, Москва-Ленинград 1951.
- Р-Казах. *Русско-казахский словарь*. Под ред. Н. Т. Сауранбаева, Москва 1954.
- Р-КБ. *Русско-карачаево-балкарский словарь*. Под ред. Х. И. Суюнчева и И. Х. Урусбиева, Москва 1965.
- Р-Ккалп. *Русско-каракалтакский словарь*. Под ред. Н. А. Баскакова, Москва 1967.
- Р-Кумык. *Русско-кумыкский словарь*. Под ред. З. З. Бамматова, Москва 1960.
- Татар-русс. сл. *Татарско-русский словарь*, Москва 1966.
- ФБалк. В. И. Филоненко, *Балкаро-русский словарь*, в: *Материалы и исследования по балкарской диалектологии, лексике и фольклору*, Нальчик 1962, стр. 163—192.
- ЮКирг. К. К. Юдахин, *Киргизско-русский словарь*, Москва 1965.

Pisownia i transkrypcja

Tekst modlitw jest wokalizowany za pomocą systemu stosowanego w tekstach hebrajskich, co przy bogatszym zasobie samogłosek w języku karaïmskim spowodowało rozszerzenie wartości fonetycznych poszczególnych znaków samogłoskowych. Pewna nieznacznej zresztą modyfikacji uległa wartość znaków spółgłoskowych.

W dotychczasowej literaturze poświęconej tekstom karaïmskim mało udzielano miejsca zasadom posługiwania się alfabetem hebrajskim przez ich autorów i kopiistów⁷. Tylko nieznaną pisowni hebrajskokaraïmskiej można tłumaczyć pominięcie w dotychczas wydanych katalogach rękopisów tureckich (w szerszym tego słowa znaczeniu) manuskryptów karaïmskich. Z tej samej chyba przyczyny pozostają poza zasięgiem turkologów karaïmskie „silva rerum”, tzw. *meżuma*, zawierające nieraz obok karaïmskich wiele krymskotatarskich i anatolijskotureckich materiałów m. in. z zakresu literatury ludowej i mistycznej, często nie spotykanych w pracach naukowych z tej dziedziny. Nawet specjalizujący się w bibliografii druków karaïmskich S. P o z n a n s k i nie zawsze potrafił należycie odczytać nazwiska karaïmskie⁸. Nie od rzeczy więc będzie poświęcić nieco uwagi pisowni omawianego druku. Tak więc:

- ⴌ, ⴍ a w wyrazach z samogłoskami tylnego szeregu: אֲלִיָּהּ *aldynja* 1,2; דָּגָנָא *da qanya* 2,21;
- á w wyrazach z samogłoskami przedniego szeregu: בִּרְגָמִיזָא *birgámizg* 2,27; יוּזְלָר *júzlár* 7,25; כּוֹלָגָא *kólágá* 10,20; אֶטְמָסְטִיר *etmástir* 8,10; אֶטְמָסְטִיר *etmástir* 8,14;
- ⴎ u w jednym wyrazie קֶרְבָּן *qurban* 6,19; קֶרְבָּן *qurban* 6,15; 7,1;
- ⴏ, ⴐ e נֶ 8,15; מְנִי *meni* 5,2; מְנִי 6,6; דֶּמָה *demá* 6,2; אֶטְמָא *etmá* 6,1;
- ⴑ i, y כִּי *ki* 5,11; קִזְדִּי *qyzdy* 5,2;
- ⴒ ú אֶטְטִינָה *ústúná* 7,5;
- ı o, ó (znak *hōlem* występuje zawsze z *mater lectionis* ו *vāv*, wyjątkowo mogą stanowić wyrazy hebr., np. שֹׁחַד *šoḡad* 3,18); אוֹל *ol* 9,1; שׁוֹל *šol* 1,7; אוֹלִי *ólú* 3,22; כּוֹז *kóz* 9,6;
- ı u, ú יֻזְסוּ *juxusu* 9,7; יֻכּ *júk* 4,10;
- ⴓ zawsze jako *ševa quiescens*; występuje z zasady tylko w środkach

⁷ Wyjątek pod tym względem stanowi: ZTreny., s. 184, 186, 187, gdzie podano „zasługujące na wzmiankę” właściwości ortografii wyzyskanych rękopisów. Ogólną wiadomość o pisowni karaïmskiej podał też O. Pritsak (*Das Karaimische* v PhTF., s. 323—327) i Mus. Gram., s. 34—36.

⁸ S. P o z n a n s k i, *Die karäische Literatur der letzten dreissig Jahre 1878—1900* Frankfurt a/M. 1910. Oto kilka przykładów: s. 25 *Tnaguz* (zam. *Tanagóz*), s. 18—19 *Rawetzkí* i *Lukasínski* (zam. *Rojecki* i *Łokszyński*), s. 9 nazwisko שְׁכֶרֶזִי (*Šekerži*), pozostawia w pisowni hebrajskiej, podczas gdy inne podaje w pisowni niemieckiej. Z tym ostatnim nazwiskiem w podobny sposób postąpił jeszcze raz (! שְׁכֶרֶזִי) w art. *Karäische Drucke und Druckereien*, „Zeitschrift für hebräische Bibliographie”, XXI, 1918, s. 17.

- wyrazów dla oznaczenia, że spółgłoska nie jest wokalizowana: **אַנְדִּי** *endi* 4,12; **קֹרְקוֹבְצִילָרִיג** *qorquwǰylaryñ* 6,1; **וַחְטָא** *vaxtta* 8,7; na końcu wyrazów tylko przy zbiegu dwóch spółgłosek: **רַסְתִּי** *rast* 7,22 (ale także: **רַסְט** 11,25); **אַנְט** *ant* 3,6;
- א** na początku wyrazu w zależności od znaku samogłoskowego: *a*, *á*, *e*, *i*, *y*, *o*, *ó*, *u*, *ú*; na końcu wyrazu zakończonego na samogłoskę *a*, *á* jako znak bez wartości fonetycznej: **דָּא** *da* 8,11; **אַטְמָא** *etmá* 8,22; **אַנְדָּא** *anda* 9,15; **אַנְצָא** *onča* 10,16; zanika przed sufiksami: **אַנְסָא** *enśá* 4,6; ale **אַנְסָלִי** *enśáli* 10,18; wyjątkowo w środku wyrazu **אַנְסָמִיזְנִי** *enśámizniñ* 1,13;
- ב** *b* **בִּי** *biz* 1,25; **טֶבָגָן** *tebágán* 3,13; użycie znaku **ב** w wyrazie **יִבּוּרִילָר** *juburyrlar* 11,29 zamiast **ב** należy uznać za błąd drukarski. Natomiast **יַלְבָּרִיֶּדֶר** *jalvarajdyr* 2,17; 2,23; 2,28; 3,14 obok **יַלְבָּרִיֶּדֶר** *jalbarajdyr* 3,4; 3,9; 3,19; 3,24 i **יַלְבָּרְמַיִמְנִי** *jalbarmayymny* 6,16 jest zapewne odbiciem pojawienia się obok dawnego *jalbar-* anatolij-skotureckiej formy *jalvar-* tego samego czasownika;
- ב** *v* **יִבּוּרִיֶּגֶן** *juvryyn* 4,11; **יִבּוּרִטְטֶק** *juvurttyq* 2,29;
- ג**; **גֶּ**; **גֶּ** *g*, *γ*, *ğ*, *η* **אַגָּר** *egár* 3,13; **אַגָּד** *egár* 3,15; **קַנְדִּירֶגֶן** *qandyryyn* 5,12; **בּוּיִרִיֶּגֶנָא** *bujryyynə* 2,2; **קַנְגֶּרְלֶק** 1,28; **קַנְגֶּרְלֶק** 10,27 *qynrylyq*; **אֵן** 5,21; **אֵן** 5,28 *an*; **אַנְלִי** *anly* 6,20; **יֶגֶל** *jenil* 2,26; **אַנְיֶה** *anyñ* 12,20;
- ד** *d* **בֶּרְדִּי** *berdi* 1,6; **דִּיגֶּוּל** *dígúl* 3,3;
- ה** *h* tylko w wyrazach hebr. (**הִכְלִינָה** i **הַשֵּׁם**) i podobnie jak **א** na końcu wyrazów zakończonych na *a*, *á*, *e* bez wartości fonetycznej **בָּרְצָה** *barča* 6,24; **דֶּמָה** *demá* 6,2; **נֶה** *ne* 8,5;
- ו** *v* poza wymienioną wyżej funkcją (*mater lectionis*) czasem pojawia się na oznaczenie dźwięku *v*, zastępuje **ב** w sufiksie tworzącym *nomina actoris* -*yvčy*, -*ivči* (nigdy -*uvču*, -*úvčú*) 1,11; 3,25; 4,1; 6,17 i kilkakrotnie na s. 7, poza tym na początku wyrazów (nigdy **ב**) **וַי** *vaj* passim; **וַחְטָא** *vaxtta* 6,29 oraz w wyrazie **דַּוּוּלָר** *davular* 8,19;
- ז** *z* **בִּז**, **בִּזִּי** *biz* passim; **יַזְיָקְלִי** *jazyqly* 1,10; **זִיל** *zil* 7,1;
- ח** *χ* poza wyrazami hebr. występuje tylko w zapożyczeniach z jęz. arabskiego i perskiego pisanych przez **ح** i **خ** **חָרָם** (حرم) *χaram* 3,3; **חַזְרָט** (حضرة) *χazratyñ* 5,24; **רַחֲמִלָר** (رحم) *raχimlár* 8,23 (i pochodne od *raχim* 4,7; 4,17; 5,24; 5,25; 6,26; 8,21; 8,24; 9,25); **קַחֲרִי** (قهر) *qaxry* 9,27; **חַמְמָנֶה** (حمام) *χamamnyñ* 9,11; **גִּנְאֶחְלִי** (گناه) *gúnáχli* 2,1 (i *gúnáχ* passim); **חַנּוּז** (هنوز) *χanus* 12,2; **חַיָּוָנִי** (حيوان) *χajvanly-yymy* 2,3. Także **אַחְמַקְלָנּוּ** *aχmaqlyymy* 2,3 zgodnie z turecką pisownią **أخماق**;
- ט** *t* **אַטְטֶכ** 2,14; **אַטְטֶיכ** 1,28 *ettik*; **טַטְלִי** *tatly* 1,15; **בּוּט** *but* 6,22;
- י** *j* **יַנְיָ** *janaj* 9,4; **בִּיִּיכ** *bijik* 11,24; występuje też po znaku **י** i zawsze

- na końcu wyrazu i czasem też w środku bez wartości fonetycznej
 כִּי *ki* 11,13; בִּיז *biz* passim;
- כ *k* występuje w wyrazach lub sufiksach z samogłoskami przedniego szeregu: כֹּכְגָא *kókgá* 2,12; כִּיבִּיכ *kibik* 12,18; עֲזִיזְלִיכ *'azizlik* 8,14; p. . . s. 45;
- כּ; ך *χ* *χ* *anym* 4,13; אוֹכּוּרְלַר *oxurlar* 6,29; מַלְאָךְ *malax* 8,6. W wyrazach zapożyczonych z jęz. arabskiego i perskiego zawsze odpowiada literze ح lub ق *חָטָא* (خطاء) *χata* 10,6; וְכִטְטָא (وقت) *vaxtta* 8,7; כְּשִׁמִּי (خشم) *χyšymy* 9,14; כּוֹר (خور) *χor* 6,15; כְּסִטְלֶק (خسته) *χastalyq* 9,12;
- ל *l*, ל *olú* 3,22; טוּלְנִי *tulny* 2,23; אוֹל *ol* passim;
- מ *m* (tylko na początku i w środku wyrazów) מֵן *men* 4,6; יַלְמָגְמִי *jylamayymny* 5,4;
- ם *m* (tylko na końcu wyrazów) גָּם *šem* 6,28; טָמָם *tamam* 3,23;
- נ *n* (tylko na początku i w środku wyrazów) נְצִיכ *nečik* 7,24; מִנָּא *myna* 4,13;
- ן *n* (tylko na końcu wyrazów) סִנְסִין *sensin* 4,1; נִוְצִיין *núčín* 4,16;
- ס *s* סוּס *sus* 8,20; אֶסָא *esá* 3,23;
- ע prawdopodobnie bez wartości fonetycznej, występuje tylko w pożyczkach z jęz. arabskiego: סַעְטֶלֶק (ساعة) *sa'atlyq* 9,12; עֲזִיזְלִיכ *'azizlik* 8,14; שְׂרַעַטְקָא (شركة) *šera'atqa* 11,20; עִינִיטְלָרִינָא (عناية) *'inajetláríná* 4,22; נַעֲמָטְלִי (نعمه) *na'amátli* 10,3 (ale אַקֵּל *aqyl* < عقل 9,17; טַזְר *tazyr* < تازير); oraz w pożyczkach i glosach hebrajskich: רַשְׁעֵלֶק 10,27; רַשְׁעֵלֶק; ראָשָׁלֶק 2,1; עוֹלָה *ola* 6,17;
- פ *p* כּוֹפ *kóp* 2,10; יַפּוּסִין *japusyn* 7,6; פִּר *pir* 4,28;
- פּ *f* פַּיִדָא *fajda* 8,10; אַרְסַפִּי *yrysfa* 2,10;
- ף *f* (tylko na końcu wyrazów) דָּף *daf* 6,29; חַיִּיף *χajif* 8,20;
- צ *č* (tylko na początku i w środku wyrazów) צוֹמַצָּא *čomačaya* 4,23; בָּרְצָא *barča* 8,2;
- ץ *č* (tylko na końcu wyrazów) טָץ *tač* 8,13; אוֹץ *óč* 7,24;
- ק *q* występuje tylko w wyrazach i sufiksach z samogłoskami tylnego szeregu: קַצְמַק *qačmaq* 9,20; זוּלוּמֶלֶק *zulumlyq* 2,16;
- ר *r* אֵיקָרֶר *yqrar* 1,23; רַסֵּט *rast* 4,25;
- ש; שׁ *š* שׁוֹל *šol* 6,26; טוֹשׁ *tóš* 6,23; אוּשְׁבוּ *ušbu* 1,21;
- שׁ *s* występuje tylko w glosach hebr. תַּעֲשֶׂה, תַּעֲשֶׂה *ase, taase* 12,12;
- ת *t* w wyrazach rdzennie karaimskich i pożyczkach z jęz. arabskiego i perskiego występuje dość rzadko obok zwykle używanego ט *t* w wyrazach hebr. zgodnie z ich rodzimą pisownią: טוּטְתוּ *tuttu* 11,18; תַּבוּסוּלְמַסְטֵר *tavusulmastyr* 9,16; תָּמָם *tamam* 10,20; תּוֹרָה *tora* passim.

Jak widać z przytoczonych wyżej przykładów, w pisowni omawianych tekstów panuje duża dowolność. Często w celu oddania tego samego dźwięku stosuje się obocznie różne znaki. Są jednak pewne reguły na ogół ściśle przestrzegane:

W wyrazach rdzennie karaimskich i zapożyczonych z jęz. arabskiego i perskiego poza pierwszą zgłoską nie używa się znaków samogłoskowych, które w pisowni hebrajskiej oddają dźwięk *e*, *ae* (—, —), *inajetláriná* 4,22 stanowi tu wyjątek. W wyrazach o samogłoskach zarówno tylnego szeregu, jak i przedniego występują znaki samogłoskowe —, — wymawiane w jęz. hebrajskim jak *a*.

Ortografia wyrazów zapożyczonych z języka hebrajskiego jest na ogół stosowana bez zmian. Odnosi się to również z pewnymi wyjątkami do wyrazów, które przybrały karaimskie formanty⁹.

Zasadą jest używanie litery *q* w wyrazach z samogłoskami tylnego szeregu, a litery *k* w wyrazach lub sufiksach z samogłoskami przedniego szeregu¹⁰. Pisanie niektórych pożyczek z samogłoskami tylnego szeregu przez *k* zgodnie z ich pierwotną ortografią w alfabecie arabskim (אֶשְׂכַּרְהָ *aškara* < p. أَشْكُرُ *akajat* < a. (حَكَاتِ) wskazuje na pochodzenie tej zasady (rozróżniania w piśmie *q* i *k*) z muzulmańskiego kręgu kulturowego. Na potwierdzenie tego można przywołać jeszcze fakt używania hebr. *ע* jako odpowiednika *ع* w wyrazach pochodzenia arabskiego¹¹.

Zwraca uwagę daleko posunięta oszczędność w używaniu „matres lectionis” *א* i *י*, z reguły stawianych na końcu wyrazów i tylko z rzadka pojawiających się wewnątrz wyrazu, a tak często występujących w krymskokaraimskich rękopisach z końca XVIII—XIX w. (*mešuma*) i — nie licząc eupatoryjskiego wydania przekładu Biblii — w dziewiętnastowiecznych drukach.

W tekście spotyka się błędy drukarskie¹². Obok ważniejszych wymienionych w przypisach do jego transkrypcji, dość często zdarzają się wypadki niewłaściwego rozmieszczenia pod spółgłoskami znaków samogłoskowych, np.: צִילָן 4,19; בִּינוֹא 3,24; יוֹלֶר 7,25; יֶר 9,20 itp.

⁹ Wyraz תוֹרָה w kilku wypadkach traci przed sufiksami końcowe ה, a także ma wokalizację —; np. תוֹרָנִי *toran̄ny* 3,10; i תוֹרָנִי *toran̄ny* (*kemištik esá*) 3,21; (*tatlyyyndan*) תוֹרָנִי *toran̄ny* (*ki jazdyň*) 5,12. Pisownia אַבְנֵלֶק *avanlyq* < h. אֶבֶן wskazuje, że wyraz ten nie był już odczuwany jako pożyczka.

¹⁰ Pod tym względem w pisowni halickokaraimskiej panuje zupełna dowolność. Natomiast autorzy rękopisów z Trok, Poniewieża i Wilna, chociaż nie wszyscy, stosują pewne ustalone normy. Por. ZTreny., s. 4 i 7.

¹¹ O tym, że Karaimi krymscy znali i czasem posługiwali się pismem arabskim świadczą spotykane w *mešuma* zapiski. Cyframi arabskimi posługiwali się oni w zapisach dat, w różnego rodzaju wykazach i działaniach matematycznych, numeracji kart świeckich rękopisów itp. Na pewno znali to pismo ci z nich, którzy utrzymywali stosunki handlowe z Turcją lub pozostawali na służbie chanów krymskich. Por. S. Szapasa, *Karaimi w służbie chanów krymskich*, MK, II. 1. 1925, s. 5—22 i tegoż autora *Słów kilka o księżętach karaimskich Czelebi i ich działalności oświatowej*, MK, 11, 1936, s. 10.

¹² Przyczyną błędów był brak wykwalifikowanych drukarzy. Podobna sytuacja istniała jeszcze w 100 lat później, na co uskarżają się wydawcy przekładu Biblii Eupat. (t. IV, karta 107 r° i następne nlb.).

Zdarzają się też opuszczenia *ševa quiescens* w środku wyrazów, co jednak trudno uznać jednoznacznie za błędy, ponieważ występuje to przeważnie przy spółgłoskach bezpośrednio poprzedzających sufiksy, które, być może, pisano dawniej oddzielnie.

Fonetyka

Wokalizowane pismo hebrajskie zastosowane do języka karaïmskiego nie nastręcza szczególnych trudności w identyfikacji wyrazów i ustaleniu ich semantycznej wartości. Daje ono także możność przynajmniej przybliżonego określenia ich brzmienia. W niektórych jednak kwestiach z zakresu fonetyki, zwłaszcza wokalizmu nie ma możliwości wyjścia poza hipotetyczne propozycje ich rozwiązań.

Pisownia naszych tekstów nie rozróżnia samogłosek przednich od tylnych z wyjątkiem pary *e/a*, którym odpowiadają odmienne znaki graficzne. Natomiast jednakowych znaków używa się dla *i* oraz *y*. Na cztery samogłoski wargowe, występujące w większości języków tureckich, mamy tu tylko dwa znaki, które pozwalają w tej grupie rozróżnić samogłoski zamknięte od otwartych, nie dostarczają jednak żadnych wskazówek co do ich barwy (identyczną bowiem formę graficzną mają zarówno przednie, jak i tylne).

Charakterystyczną cechą pisowni omawianych modlitw i eupatoryjskiego wydania przekładu Biblii jest używanie znaków samogłoskowych $\neg$, $_$ *a* w drugich i dalszych zgłoskach wyrazów, które w południowozachodnim (H.) i współczesnym nam krymskim (K.) dialekcie jęz. karaïmskiego, jak i w większości jęz. tureckich mają w tych pozycjach samogłoskę *e* lub *ä*. Fakt, że dysponując dwoma znakami graficznymi na oznaczenie fonemu *e* (*ä*), posługiwano się nimi tylko dla wokalizacji pierwszej zgłoski wyrazu, nie korzystano zaś z nich w następnych, można tłumaczyć tylko w ten sposób, że w tych ostatnich $\neg$ i $_$ odpowiadały głosce *a* lub tylko nieznacznie od niej różniące się.

Podobną sytuację obserwujemy w tekstach ormiańsko-kipczackich i w pisowni tekstów w północno-zachodnim (T.) dialekcie karaïmskim. Sprawa z T. jest prostsza, istnieje tu bowiem możność porównania pisma z mową żywą, toteż została w zasadzie rozwiązana przez T. Kowalskiego¹³. Natomiast w pracach dotyczących jęz. ormiańsko-kipczackiego T. Kowalski, J. Deny, E. Tryjarski, C. Pritsak, G. I. Grunin w jednakowy sposób transkrybują znak *a* w wyrazach zarówno o przedniej, jak i tylnej wokalizacji.

G. I. Grunin, chociaż w transkrypcji tekstu używa wyłącznie *a*, w słowniku podaje dwie wersje: z *a* jako hasło i obok w nawiasie z *ä*, w „gramatycznym komentarzu” wyraża zaś pogląd, że język ten miał przednie *ä* i tylne *a*. Identyczność ich form graficznych tłumaczy brakiem w alfabecie ormiańskim litery na oznaczenie

¹³ KKar., s. XXIX—XXXI.

fonemu *ä*, pośredniego między szerokim *a* a wąskim *e*. Według Grunina w jęz. kumańskim głoska *ä* była bliższa *a* niż *e*, wobec czego autorzy Kodeksu Kumańskiego „mieli prawo” oznaczać ją literą *a*¹⁴.

T. Kowalski omawiając kipczackie zapożyczenia w języku Ormian polskich, o wyrazie *burjak* ‘nerka’ pisze: „Forma ormiańska odpowiada pod względem wokalizmu dokładnie trockokaraimej; zastanawia też właściwe tr-karaimeму zmiękczenie *r(-rek > -rak)*”. Dalej przy wyrazie *čičay* ‘kwiat, kwiatek’: „Należy zwrócić uwagę na *a* w drugiej zgłosce, por. kar. *ččak* ‘kwiat’, kum. *čičak* (CC fol. 136, pisane *sizac*). Może i w *čč’k* Tarż (*Ein türk.-arabischer Glossar* hgg. von M. Th. Houtsma. Leiden 1895) s. v. należy czytać *čičak*?”¹⁵. Z wyrazem tym spotykamy się także w jęz. nowogreckim w nazwie kobiecego stroju *τζίτζακιον*, którą Moravcsik wyprowadza od chazarskiego imienia *Čičak*, żony cesarza Konstantego Kopronima (741—775) Ireny¹⁶. Tu także mamy w drugiej zgłosce *a*, a nie *e* lub *η*.

Także w zapisach połowieckiego materiału leksykalnego cyrylicą poświadczane są takie formy jak *фepиyиa* ‘anioł’ i *етмяк* ‘chleb’, a więc *z a i j a* po przednim *e*¹⁷.

Wszystko to przemawia za tym, że w starszym okresie rozwoju krymskokaraimego dialektu — podobnie jak to jest w trockim — po zgłoskach o przedniej wokalizacji w następnych zgłoskach występowała samogłoska *a*, nie zaś *e*, czego można by oczekiwać ze względu na harmonię samogłoskową¹⁸. W pisowni naszych tekstów nie znajdujemy natomiast żadnych wskazówek co do artykulacji poprzedzających tę samogłoskę spółgłosek, które — jak wiadomo — w trockim dialekcie ulegają palatalizacji. Znaki samogłoskowe — i — w tej pozycji transkrybuję za pomocą *ä* dla odróżnienia od niewątpliwie tylnego *a*, oznaczanego tymi samymi znakami.

Podobne trudności następcząją samogłoski wargowe *u*, *ü*, *o*, *ö*, które w pisowni różniane są tylko pod względem otwarcia, natomiast barwa ich nie jest zaznaczana.

W T. przednie wargowe samogłoski występują tylko w nagłosie. W innych pozycjach *ö > o*, zaś *ü > u*¹⁹. Podobne, chociaż niezupełnie identyczne, zjawisko

¹⁴ ГДок., s. 348—349.

¹⁵ T. Kowalski, *Wyrazy kipczackie w języku Ormian polskich*, MK, 12, 1939, s. 34.

¹⁶ Gy. Moravcsik, *Studia Bizantina*, Budapest 1957, s. 119—126.

¹⁷ M. I. Alekseev, *Slovary inostrannykh jazykov v russkom azbukovnike XVII veka*, Leningrad 1968, s. 26, 27. Por. także: A. Zajaczkowski, *Związki językowe połowiecko-słowiańskie*. Wrocław 1949, s. 26.

¹⁸ Brak tego zjawiska w halickim dialekcie może być wyrazem pierwotnych różnic dialektalnych (por. KKar., s. XLI, XLVIII—XLIX) lub wpływu ukraińskiego otoczenia, w którego gwarze po palatalnych spółgłoskach *a > e* (por. J. Janów, *Gwara matoruska Moszkowic i Siwki Naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych*, Lwów 1926), s. 8.

¹⁹ KKar., s. XXVIII—XXIX; O. Pritsak, *Das Karaimische*, w: PhTF., s. 326; K. H. Menges, *The Turkic Languages and Peoples. An Introduction to*

występuje w dzisiejszej mowie Karaimów krymskich. Oto przykłady: *o l u m(i) jyla-γajsyn ašamasan!* 'obyś (będziesz) opłakiwał moją śmierć, jeżeli nie zjesz!' (forma zachęty do jedzenia); *pesel k u b u k* (< *kibik*) *otura* 'siedzi jak balwan' (o człowieku, który siedzi milcząc (nadęty) w czasie towarzyskiego zebrania); *st u p e č* 'rodzaj smażonego ciasta' (podobnego w formie do pasem nici; ze względu na łatwość i szybkość przygotowania dawniej często sporządzane na przyjęcie niespodziewanych gości); *k o f t e* 'małe smażone kotleciki'; wyrazy *q o z* 'orzech' i *k o z* 'oko' różnią się tylko artykulacją pierwszej spółgłoski²⁰.

Przejście *ö > o* oraz *ü > u* spotykamy w dialektach anatolijskich i rumelijskich oraz w jęz. azerbejdżańskim i krymskotatarskim²¹.

Podobnie jak w naszym zabytku przedstawia się sprawa samogłosek wargowych w języku ormiańsko-kipczackim. J. Deny i E. Tryjarski w transkrypcji nie rozróżniają ich barwy²², G. I. Grunin zaś postępuje z nimi w podobny sposób, jak w przypadku z *a/ă*²³. O. Pritsak przyjmuje, że mamy tu zjawisko podobne do występującej w północno-zachodniokaraïmskim harmonii spółgłoskowej²⁴.

W stosunku do samogłosek wargowych w transkrypcji zastosowałem sposób ich rozróżniania analogiczny do przyjętego dla samogłoski *a/ă*, a więc *o/ó* oraz *u/ú*.

Wprawdzie przednie *i* i tylne *y* w omawianym tekście oznaczono jednakowo za pomocą — lub ' —, jednak rozróżnienie ich w oparciu o analogie wzięte z dzisiejszych dialektów karaïmskich i innych jęz. tureckich w zasadzie jest proste. Mimo to i w tym przypadku mogą powstać wątpliwości co do lekcji niektórych wyrazów. Na przykład

Turkic Studies, Wiesbaden 1968, s. 63. Wywody K. M. Musajewa, zaprzeczające istnieniu tego zjawiska w T. (Mus. Gram., s. 46—49, 52), co najmniej budzą wątpliwości, por. A. M. Ščerbak, *Sravnitel'naja fonetika tjurkskich jazykov*, Moskwa 1970, s. 39. Nb. także przytoczone tam przykłady z H. przeważnie nie pokrywają się z rzeczywistością; np. nie ma w H. formy тисалмит [t'is'al'm'it'], natomiast w żywej mowie jest *bolalmajt* (< *bol-a al-ma-j-dyr*) *t'(k')isme*, w starszych zaś tekstach z rzadka spotyka się formy niemożliwości z *-alma-*, więc 3 os. czasu teraźniejszego *t'(k')iselmejd(t)* (< *t'(k')is-e al-ma-j-dyr*). Zdanie Musajewa podziela w recenzji wspomnianej tu pracy K. H. Mengesa G. Doerfer, *Ein Kompendium der Turkologie* "Ural-Altaische Jahrbücher", t. 40, z. 3—4, 1968, s. 242.

²⁰ Z notatek poczynionych podczas spotkań z Karaimami na Krymie w latach 1957, 1959, 1964. Co do *ö > o* oraz *ü > u* por. także: A. Zajączkowski, *Tatarsko-karaïmskie piosenki ludowe z Krymu*, RO, XIV, 1938, s. 44.

²¹ PhTF., Index phonetique, s. 784 i 786. Na uwagę zasługuje częściowe występowanie tego zjawiska w dialekcie tureckim Bartynu i okolic, gdzie w XIII—XV w. posiadali swoją kolonię (Amasra) Genuefńczycy. W dialekcie tym obok kipczackich cech fonetycznych ma też miejsce tak charakterystyczne dla T. *η > j*. Por. Z. Koroniewicz, *Bartin ve yöresi ağızları üzerine*, „Türkoloji dergisi”, I, 1, 1964, s. 111.

²² DEph., DTHist., TArm.

²³ ГДок.

²⁴ PhTF., s. 83.

122 O. Pritsak transkrybuje *bīlan*²⁵. Taką wokalizację tego wyrazu spotykamy w zachodniokaraïmskim *byla* (> -ba), ale obok niej poświadczona jest w innych językach forma *bile* i *birle* (por. Słownik s. v. *bīlān*), a także w krymskokaraïmskim dialekcie wyraz ten brzmi *bīlān*, *blān*.

Wobec przedstawionych trudności z identyfikacją wartości fonetycznych znaków samogłoskowych, o harmonii samogłosek w języku modlitw bez zastrzeżeń i wątpliwości można mówić tylko w dość ograniczonym zakresie. Szczególnie pomocne w tym względzie jest występujące tu rozgraniczenie wartości fonetycznych znaków graficznych *ṣ* *q* i *ḵ* i ścisłe przestrzeganie zasad posługiwania się nimi w pisowni. Stanowi to swego rodzaju normę ortograficzną, na podstawie której można ustalić pewne prawidłowości fonetyczne tego języka.

Tak więc można stwierdzić, że wyrazy, w których użyto litery *ṣ* *q* po tylnej samogłosce w pierwszej sylabie, w następnych miały wyłącznie tylną wokalizację: *qulaq tutqyn* 5,3; *qattyrdyq* 2,20; *tanyqlyq* 1,16; *qyṣyrylyq* 1,28; *qojdyq* 3,8; *qajt-qajlar* 6,3; *jylamaq* 4,3; *jamanlyq* 4,22; *saqlamaqqa* 1,19; *qajtsaṣyṣ* 10,7; *jymšaqlыq* 8,14. Nie poddały się harmonii samogłoskowej i, jak wynika z pisowni, zachowały pierwotne brzmienie niektóre pożyczki arabskie: *xajifsīnmāstir* 9,2; *xajifsīniwēi* 8,20—21; *xajifsīnmāk* 8,23; *‘azīslānir* 10,3; *‘azīslīk* 4,6, na co wskazuje ich pisownia w formach z *ḵ*. O tym, że w pożyczkach arabskich po tylnych samogłoskach mogły wystąpić przednie, świadczy wokalizacja drugiej zgłoski w wyrazie *alḵemiṣni* 5,24. Takie też samogłoski ma on w dialektach zachodniokaraïmskich.

Zasada używania znaku *ḵ* wyłącznie w zgłoskach z przednią wokalizacją daje możliwość odróżnienia w nich przedniego *i* od tylnego *y*, a okoliczność, że mogą mu towarzyszyć znaki samogłoskowe identyczne z tymi, które odpowiadają samogłoskom tylnego szeregu, potwierdza tezę O. Pritsaka, że charakterystyczna dla trockiego dialektu harmonia spółgłosek miała też miejsce i w dialekcie krymskim²⁶.

Z innych zjawisk fonetycznych poświadczonych w *Meqabbeč* można wymienić następujące:

Nieliczne wyrazy mają cechy fonetyczne właściwe oguzyjskiej grupie językowej. Mogłyby się one wydawać rezultatem wpływów anatolijskotureckich, którym, jak wiadomo, w szerokim zakresie uległ język krymskich Karaïmów. Jednak wyrazy te występują w podobnej formie w dialektach zachodniokaraïmskich i w innych jęz. kipczańskich, w których wpływy te są wątpliwe lub wręcz niemożliwe. Są to takie wyrazy, jak *aṣyṣ* (obok *avuz*, jak w CCum.), *aṣyr*, *baylan-*, *bógrāk*, *doṣrylyq*, *oylan*, *oṣul*, *oṣurlyq*, *ógrāt-*, *syṣynč*, *syṣyt*, dalej dość licznie w tej grupie reprezentowane wyrazy z *d* w nagłosie oraz *sač-*, *sanč-* (por. Słownik). Trudno więc dopatrywać się w nich wpływów anatolijskich.

Oboczność form sufiksów tworzących *nomina actoris* od pni czasownikowych zakończonych na spółgłoskę: *-yṣčy/-uṣčy/-uṣču*: *jaratyṣčymyṣ* 1,24; *jaratuṣčusy* 8,2;

²⁵ Tamże, s. 321.

²⁶ PhTF., s. 321.

jašyryvčy 2,7; bošatyvčy 2,18; azuvčy 12,18; qorquvčylaryŋ 6,1; qorquvčularyŋ 15,9; oraz -ivči/-ovči: kemišivči 2,8; ešitivči 5,3; etivči passim; bilivči 7,27; bilovči 4,21; kútovči 4,7.

Po pniach zakończonych na samogłoskę sufiks ten ma formę -včy, -vči: anlavčy 5,8; jarylyavčy 4,4; tergávči 6,17; raximlávči 4,14.

Sufiks tworzący *nomina actionis* w przeciwieństwie do wyżej omówionego ma ustalone dwie formy:

1. po pniach zakończonych na spółgłoskę -uv: ačuvunyn 9,27; ajtuvlar 12,17; qorquvnyn 5,20;

2. po pniach zakończonych na samogłoskę -v, przy czym następuje $a > o$, $á > ó$, $y(u?) > o$: maxtovynyn 6,14; syzlovyn 7,7; tólóv 8,22; jułóv 7,7 ($< july-? + v$).

Oboczność $q(p)/\chi(\zeta)$ względnie $q > \chi$: suqlan- 3,3; suqlan- 2,25; šera'atqa 8,5; šera'atqa 8,29; ožu- 6,29; južu 9,7; juqlayanlar 9,22.

Bezdźwięczne spółgłoski q i k w pozycji międzywokalicznej z reguły przechodzą w dźwięczne γ i g , ale zdarzają się wyjątki: aqar 4,4 (od aq- 'ciec', natomiast ayar- 5,10, ayart- 5,9 od aq 'biały'), kúkúrt 9,15 (por. T. kuğurt', H. kigirt).

Poza jednym wypadkiem yrysfa/urufa, w wyrazach zapożyczonych z r w nagłosie nie pojawia się protetyczna samogłoska.

Występująca w dzisiejszym języku krymskich Karaimów dysymilacja $r \rightarrow l$ lub $n \rightarrow r$ ²⁷ poświadczona jest w naszych tekstach w wyrazie mundar (2,14) $< murdar$ (p. مردار).

W wyrazie šayavat nastąpiła, podobnie jak to ma miejsce w jęz. ormiańsko-kipczackim i nogajskim, metateza, której nie ma w dialektach zachodnich (por. Słownik).

W niektórych wyrazach perskiego pochodzenia zachodzą istotne zmiany fonetyczne. W nagłosie i wygłosie $\xi > \acute{e}$: čomart 5,28 $< \text{چومرد}$ (ale šan!); tač 8,15; tašy 6,28 $< \text{پ. تاج}$. W wyrazie sus $< \text{پ. سست}$ zanikło końcowe t , podobnie jak MKar. drus-lama 'kuć, powtarzać' $< \text{پ. درست}$.

Zasada uzgadniania sufiksów mających formy z dźwięczną i bezdźwięczną spółgłoską w nagłosie k/g i t/d z wygłosem pnia wyrazu została naruszona tylko w dwóch wypadkach: kókgá 2,12; etmász-tir 8,12—13 (tu prawdopodobnie nastąpiło to przy przenoszeniu suf. -tir do następnego wiersza).

Sufiks tworzący odimienne *nomina actoris* -čy, -či, podobnie jak w dialektach zachodniokaraïmskich i w innych jęz. kipczackich nie ma wariantu z dźwięcznym ξ . Nie ma też w tekście poświadczonych jego form z labialną samogłoską.

W wyrazach zapożyczonych z języków arabskiego i perskiego $h > \chi$ (ح), a w jednym wypadku w nagłosie zanika (por. Słownik s. v. akajat). Z podobnymi zjawiskami spotykamy się w dialektach krymskim²⁸ i zachodniokaraïmskich, np. H. šal 'sila, samopoczucie' $< \text{ar. حال}$ (np. w powitaniu ned' šalyn 'jak się czujesz, jak się masz').

²⁷ Np. biladär $< biradär$. Przykłady takiej dysymilacji, w PhTF. nie odnotowanej, spotykamy też w TArm. teklar $< tekrar$, s. v. qaitmaz.

²⁸ A. Z a j ą c z k o w s k i, Tatarsko-karaïmskie piosenki, s. 44.

Słownictwo

Słownik wyrazów występujących w naszym przekładzie modlitw jest dość skromny (nieco ponad 600 słów). Ten rodzaj literatury posługuje się bowiem powtórzeniami nie tylko treści ale i formy. Materiał leksykalny przekładu jest jednak bogatszy od słownika hebrajskiego oryginału. Emocjonalne zaangażowanie przywykłego do właściwych jęz. tureckim pleonastycznych wyrażen tłumacza oraz jego dążenie do spotęgowania oddziaływania modlitwy (pokutnej!) na wiernych wzbogaciło leksykę przekładu. Obfituje on w synonimy i wyrazy bliskoznaczne, nie brak też i przenośni. Mamy tu więc: *jazyq* i *gúnax*, *dunja* i *olam*, *χajifsin* i *raximlân*-, *jyraq* et- i *jyta ber*-, *χan* i *beg* (o Bogu), *aruv* i *pak*, *sürt*-, *ayart*- i *jyls* et- (o grzechu), *jyla*- i *aqar kózim*, *bojynsa* i *čomača*, *jamanlyq* i *rašalyq*, *bijân*- i *sevin*-, *din*, *betdin* i *šera'at*, *šoyap ber*- i *qajtar*-, *čóplá*- i *šem* et-, *qulaq tut*- i *ešit*-, *qurban* i *ola*, *san* i *χórmát*, *kizli* i *jašyryn*, *ós* i *kendi* (*gendi*), *us* i *aqyl*, *qaltyramaq* i *titrámák*, *ačuv* i *χyšym*.

Słownictwo modlitw, mimo jego szczupłości, dostarcza niemało interesujących materiałów do historii rozwoju dialektów jęz. karaimskiego, często uzupełnia lub potwierdza wyrażone już w tej dziedzinie poglądy, czasem też wnosi do nich poprawki.

Opracowując słownik zastosowałem metodę przyjętą przez A. Zajączkowskiego w tego rodzaju pracach²⁹. Starałem się więc przytoczyć ujętą w określone ramy dokumentację leksykograficzną. Materiał leksykalny tekstów modlitw zestawilem ze słownictwem dialektów zachodniokaraimskich i z nimi spokrewnionych żywych języków, w szczególności bałkarskiego i karaczajskiego, oraz martwych — języka Kodeksu Kumańskiego i ormiańskokipczackiego. W dalszej kolejności i w ograniczonym zakresie przytoczyłem materiały zaczerpnięte ze słowników nogajskiego, karałpackiego i kazańskotatarskiego. Decydowała o tym przeważnie szczupłość materiałów z jęz. bałkarskiego i karaczajskiego, wynikająca z niedostatku dostępnych mi opracowań leksykograficznych. Kiedy zaś dla wyrazu karaimskiego, czasem też dla jego formy i znaczenia, nie znajdowałem poświadczenia w wymienionych językach, uciekałem się do słowników osmańskotureckich i wyjątkowo do ATGr., MIIam, RWb., DTS., lub przykładów z własnych spostrzeżeń i notatek. Materiał dokumentacyjny stanowią przede wszystkim formacje o identycznej budowie morfologicznej, sporadycznie — kiedy takich brakło — podałem wyrazy bliskie hasłu pod względem semantycznym, utworzone od wspólnego pnia, lecz za pomocą odmiennych formantów.

W ten sposób zestawiony materiał z jednej strony dokumentuje, znane zresztą, związki jęz. karaimskiego z innymi jęz. kipczackimi i ukazuje zachodzące między nimi podobieństwa i różnice fonetyczne oraz odchylenia w zakresie morfologii i semantyki, z drugiej zaś — pozwala wyodrębnić elementy oguzyjskie, które w wyniku działania wpływów anatolijskotureckich trafiły do języka krymskich Karaimów we wczes-

²⁹ ZHŠ., s. VIII.

nym okresie. Kategoryczne ustalenia w tej dziedzinie są jednak, poza nielicznymi wyjątkami, praktycznie niemożliwe.

Do niewątpliwie anatolijskotureckich pożyczek zaliczyć można formę *gendi* (obok *kendi*) i takie wyrazy jak *ol-* 'być', *olun-* 'stać się, zostać', które pojawiają się w złożeniu z wyrazami obcymi: *over ol-* 'nie przestrzegać, przechodzić obok' i *qabul olun-*, występujące w tak dziwnym zdaniu, jak *xorlamaγyn sózlárimni ... da boγajlar maqpul olunγanlar da qabul olunγanlar aldynda but kibik* 6,22 'nie gań moich słów ... niech znajdą uznanie i niech zostaną przyjęte przez ciebie (dosłownie — przed tobą) jak udo (scil. ofiarnego zwierzęcia)'. Trudno nawet przypuszczać, że tego rodzaju konstrukcje były używane w potocznej mowie. W zestawieniu z całością tekstu odnosi się wrażenie, że zostały one wprowadzone do niego w wyniku późniejszych (w czasie druku?) poprawek pierwotnego brzmienia modlitwy. Zapewne anatolijskoturecki język pośredniczył w kilku wypadkach założeń z arabskiego nie znanych w innych zabytkach jęz. kipczačkih i dialektach karaimskich, np. *davu* 'pytania (na rozprawie sądowej)', *przesłuchanie*, *šem et-* 'zebrać, zgromadzić', *maymun* 'oszukany, wprowadzony w błąd', *akaját et-* 'opowiadać, głosić sławę', *γajbat* 'plotka, obmowa'.

Natomiast niektóre inne wyrazy arabskiego pochodzenia nie są wprawdzie poświadczane w zachodniokaraimskich dialektach, znajdujemy je jednak w innych kipczačkih językach, m. in. także w Kodeksie Kumańskim: *γaram* 'zakazany', *yqrar et-* 'ujawnić, wyznać (grzechy), spowiadać się', *zalim* 'nie mający litości, bezlitosny, srogi'. Nie można więc wykluczyć, że mamy tu wcześniejsze pożyczki, które w zachodnich dialektach zanikły lub zostały wyparte przez terminy hebr., jak to się stało z wyrazem: *sabab* 'przyczyna, powód', zastąpionym przez hebr. *sibba*³⁰.

Z materiału leksykalnego modlitw można wyodrębnić szereg rdzennie tureckich wyrazów w ogóle nie znanych zachodnim Karaimom lub występujących w ich dialektach w odmiennej postaci fonetycznej, czy też rzadziej w innym znaczeniu: *ayyr* 'ciężki', *ayyz* (obok *avuz*!) 'usta', *alčaq* 'niski, podły', *aγ-* 'wspominać, przypominać sobie', *baylan-* 'być związanym, przywiązany', *beγzá-* 'być podobnym, upodobnić się', *bošan-* 'opadać, giąć się, osłabnąć (o rękach i nogach)', *deγistir-* 'zamienić, zmieścić', *doy-* 'urodzić się, nadejść (o dniu)', *doyur-* 'urodzić', *inžálámák* 'badanie, analizowanie', *japu* 'budowa, budowla', *kesimli* 'ograniczony (w czasie), mający swoje granice, swój koniec', *oγlan* 'dziecko', *oγul* 'syn', *qandyr-* 'napoić, nasycić', *sevindir-* 'radować, cieszyć', *sevinmák* 'radość'. Wszystkie one (w szczególności ze względu na cechy fonetyczne: *d* w nagłosie, zachowane *γ*) mogłyby być uważane za przejęte od Turków anatolijskich, gdyby nie to, że w takiej formie i takim znaczeniu są też poświadczane w innych jęz. kipczačkih. Poza tym, jak wiadomo, także w dialektach zachodniokaraimskich niektóre słowa mają o g u z y j s k i e cechy fonetyczne, a więc dźwięczne spółgłoski *d* i *g* i bezdźwięczne *p* w nagłosie, jak np. *dórt* (*derť*) 'cztery', KKar. *t'w'ul*, MKar. *tiwíl*, lecz H. *d'iyíl* (*giyíl*) 'nie jest, nie', *goń* (*gen*) 'skóra',

³⁰ ZTerm., s. 32—33. Tam też inne przykłady tego zjawiska.

MKar. *ğertme* 'gruszka', *ğuvá* (*ğıue*) 'mól', *pamuk* 'bawełna', w H. *oyriğ* 'złodziej' zachowało się *γ* (ale *urla-* 'kraść'). Podobne zjawiska obserwujemy w Kodeksie Kumańskim i w jęz. ormiańskokipczackim.

Na ogół materiał leksykalny modlitw w identycznej lub zbliżonej formie i znaczeniu poświadczony jest w większości języków tureckich. Zdarzają się jednak wyrazy, których nie udało się mi odszukać, lub takie, które są notowane tylko w niektórych słownikach języków tureckich, natomiast są dobrze znane w dialektach zachodniokaraïmskich, jak np. *oñça* 'wybrany', *júz et-* 'zwracać uwagę, mieć wzgląd na ...', *kústin-* 'wzdychać, jęczeć', *solaq* 'plaster miodu', *ajruqsu* 'święty (duch)', *juł-* 'wybawić, wyzwolić, uwolnić (od grzechów)' i od tego pochodne *jušov*, *jułmaq* 'wybawienie, ocalenie' itd.

W stosunku do dialektów zachodniokaraïmskich słownictwo omawianych tekstów, z wyjątkiem jego strony fonetycznej, wykazuje tylko nieznaczne różnice. Tylko nieliczne wyrazy, jak już wspomniano, są dziś nie znane Karaïmom zachodnim, lub mają u nich inne znaczenie: *ald* = T. i H. *alyn* 'przód, przed', *aşyq-* = H. *kabun-* 'śpieszyć się' (T. *aşyğ-*), w formie kauzatywnej *aşyqtır-* w T. i H. nie notowane, *čomača* (< *čomaq* albo *čomqa* + suf. dimin. *-ča*)³¹ 'kołek do zamykania jarzma' jako *pars pro toto* 'jarzmo' w T. i H. nie znane (obok *čomača* mamy też *bojynsa* = T. i H. *bojunsá* 'jarzmo'), *jyls et-* 'zmyć' w T. tylko *ilysu* 'łaźnia' (wg TTS III. *ihsu* = *ihca* 'gorące źródło', a stąd później 'łaźnia'), *kizlân-* 'skryć się, być ukrytym' i *kizli* 'ukryty, schowany' w T. i H. nie występują, *kirğiz-* 'wprowadzić' itd. w T. i H. tylko *kir-* 'wejść, wchodzić', w formie kauzat. z suf. *-ğiz* nie występuje, *qyz-* 'począć' MKar. *kyszma* 'gorączkować, płonąć' i *kyzysma* 'łączyć się płciowo, wrzać', *kibájt-* T. *kipla-*, H. *kipl-* 'wzmacniać', *kóbájt-* = T. i H. *art-* 'zwiększać się, mnożyć się', *sus* 'słabość', ani w KKar. ani w MKar. nie notowane, znane mi jest w H. *sos* (*awaz*) 'słaby, bolejący (głos)', często spotykane w *kyna*, tj. elegiach, recytowanych przez hazzana podczas pogrzebu, *qajtar-* 'odpowiadać (na pytanie)'³² w T. i H. 'oddawać, zwracać', *jeñil et-* 'lekceważyć' MKar. *jengil etme* 'robić dogodnym, ulżyć', *qajda* 'gdzie, dokąd', T. i H. tylko 'gdzie', *qorquvlu* = T. *korzunčlu*, H. *korkunclu* 'straszny, groźny', *tébágán* 'krnąbrny', w T. i H. nie występuje w tej formie, jest natomiast T. *top-* i H. *tep-* 'kopnąć, wierzcąć', *baq-* 'patrzeć, spojrzeć', T. *bağ-* '1. patrzeć, 2. przestrzegać, zachowywać', H. *bak-* 'opiekować się, uważać'.

³¹ Por. Eupat. Levit. XXVI, 13: *da syndyrdym čomačalaryn bojunsanyznyn da jurettim sizni tik boj bilân* i haličkokaraïmski przekład Pentateuchu (kopista Józef Mordkowiec, 1802—1884, rkps w posiadaniu autora): *da syndyrdym iseklerin bojunsanyznyn da jirettim šižni jirej turadoyanlarny*. Polski przekład: Biblia: 'i połamałem łańcuchy jarzma waszego, abyście chodzili prosto'. Biblia 1000-lecia: 'Ja rozbilem drągi waszego jarzma...'. Wyrazu *isek* MKar. nie notuje.

³² E. R. Tenišev, *Glagoly dviženija v tjurkskich jazykach*, w: *Istoričeskoe razvitie leksiki tjurkskich jazykov*, Moskva 1961. Autor szczegółowo omawia na s. 240—243 słowo *qajt-* i jego derywaty, wśród nich *qajtar-*; wśród podanych tam jego znaczeń nie ma 'odpowiadać (na pytanie)'.

Materiał leksykalny naszego zabytku dostarcza materiałów do odmiennych od dotychczas przedstawianych propozycji z zakresu etymologii i semantyki niektórych wyrazów. I tak z formy czasownikowej *jyta ber-* 'odrzuć, wyrzucić, odsunąć' (5,16), a nie z *ata ber-* (KKar. s. 257) należy wywodzić T. *tab'er-* 'wypchnąć, wyrzucić'. Z kolei wyraz *oŋča (ulus)* 'wybrany (naród)' w jego zachodniokaraïmskich formach T. *oŋča*, H. *onca* jest uważany za deminutywną formę od *on* 'prawy, sprawiedliwy' (ZSuf., s. 22). W MKar. *onca* występuje także w znaczeniu 'dziesięcina, udział'. Nietrudno stwierdzić, że mamy tu do czynienia z homonimem powstałym na skutek $\eta > n$ w wyrazie **oŋca*. Pierwotnie były to dwa różne pod względem fonetycznym wyrazy. *onca* < *on* 'dziesięć' + *-ca* jest poświadczony w halickokaraïmskim przekładzie Biblii, Deuteronomium XIV, 22³³: *oncalama oncalayyn osol bar bi' išin urluyunnun* i tamże XIV, 23: *da asayyn ... oncasyn birt' iŋiŋin*. W Eupat. odpowiada mu *onda* Deuter. XIV, 22: *ondalama ondalayyn ŝümle taŋylyyn urluyynnyŋ*. Deuter. XIV, 23: *da aŝayyn ondasyn taŋylyŋnyŋ*. W polskim przekładzie (Biblia 1000-lecia): 'Złożysz dziesięcinę z plonu wszelkiego nasienia' i 'będziesz spożywał ... dziesięcinę z twego zboża'.

W znaczeniu 'udział, skarb, własność' wyraz *oŋča* występuje w Eupat. Eccl. II, 8: *čopládím ózúma kúmüŝ da altyn da oŋčasyn ŋanlarnnyŋ ...* Biblia 1000-lecia: 'Nagromadziłem też sobie srebra i złota i skarby królów ...'. Malachiasz III, 17: *da boŋylar ... ol kúŋgá ki men qylajdyrmen oŋča*. Biblia 1000-lecia: 'Oni będą moją własnością ... w dniu, w którym będę działał'.

Odpowiednikiem *oŋča* zarówno w hebrajskim tekście modlitw, jak i w oryginale cytowanych wersetów Biblii jest h. מִלְכָּא 'Eigentum' (König). W podobnym znaczeniu mamy w DTS *oŋ* „удел, доля”, od niego więc za pomocą suf. *-ča* został urobiony *oŋča* (> T. *oŋča*, H. *onca*).

Wyraz *san* 'cześć, chwała' notowany jest w tym znaczeniu także w innych językach tureckich. N. K. Dmitriev identyfikuje go z *san* 'liczba, ilość', którego pierwotna wartość semantyczna uległa z czasem rozszerzeniu³⁴. Również w H. i T. *san* występuje w wymienionych znaczeniach, ale w niektórych językach tureckich wyraz ten oznacza także 'biodro, łędźwia, tylne nogi, część ciała, pień drzewa' (por. Słownik s. v. *san*). I tu — jak się zdaje — należy szukać genezy jego znaczenia 'cześć, chwała'. Wiąże się to z obowiązującymi niegdyś u ludów tureckich zasadami przydzielania miejsc (*orun*) i rozdziału mięsa (*ülüŝ*) między biesiadników według ich godności. Ślady tego zwyczaju zachowały się u Karaïmów w Haliczu, gdzie podczas uczt i przyjęć właśnie uda drobiu zawsze są podawane najstarszym i najdostojniejszym gościom. Terminem *ilis* < *ülüŝ* określa się tu porcje mięsa, ciast i innych potraw wręczane przez gospodarzy rozchodzącym się gościom, przeznaczone dla tych członków ich rodzin, którzy pozostając w domach nie brali udziału w uczcie. Podobnej zmianie znaczeniowej jak w wypadku karaïmskiego *san* uległ wyraz *orun*, zanotowany w H.

³³ Por. przyp. 31.

³⁴ N. K. Dmitriev, *Stroj tjurkskich jazykov*, Moskva 1962, s. 542.

rev u Širīn Qutba w złożeniach *orun ber-*, *orun qyl-* 'okazać względy gościowi, dać honorowe miejsce'³⁵.

Sprawa obcych elementów w słownictwie języka karaimskiego, a w szczególności oddziaływania na niego — niejako od wewnątrz — hebr. języka liturgii i — od zewnątrz — języków muzułmańskiego otoczenia, ma już stosunkowo bogatą literaturę. I chociaż dialekt krymski w pracach na ten temat przeważnie był traktowany marginesowo, to jednak nasze teksty nie wnoszą prawie nic nowego do wiedzy z tej dziedziny. Potwierdzają tylko przedstawione przed laty ogólne wnioski T. Kowalskiego i bardziej szczegółowe A. Zajączkowskiego³⁶.

Spśród dość licznych w omawianym tekście pożyczek z języków obcych, arabski dostarczył 51 wyrazów, co stanowi ponad 8% ogólnego zasobu leksykalnego, perski i hebrajski po — 29 wyrazów, czyli po 4,5%. Z zanotowanych przez W. Zajączkowskiego w jęz. karaimskim 34 wyrazów mongolskiego pochodzenia³⁷ znajdujemy tu 10 wyrazów: *alyasa-*, *čyda-*, *čyrāj*, *eŋkáj-*, *jada-*, *kep-kenátá*, *mactov*, *manłaj*, *tanłaj*, *učur*. Poza tym mamy tu jeszcze *bayatyrlıq* i *borlaıyq*, który to wyraz S. E. Malov wyprowadza od mongolskiego *bor* 'wino'³⁸.

Zasięg znaczeniowy pożyczek z języków arabskiego i hebrajskiego jest w zasadzie ograniczony do pojęć związanych z kultem religijnym lub pozostających z nim w bezpośredniej styczności. Dotyczy to zwłaszcza zapożyczeń hebrajskich, które poza te granice niemal nie wykraczają. Poważną ich część stanowią wyrazy wzięte z biblijnej terminologii, dotyczącej składania ofiar: *ola*, *jored*, *šelamim*, *mizbejał*, *hezał*, *miqdaš*, *kohen*, *zoche et-*. Część hebrajskich pożyczek występuje obocznie z wyrazami karaimskimi i arabskimi o tym samym lub bliskim znaczeniu, np. *rašaıyq*/*jamanıyq*, *kapara et-*, *meııla ber-*/*boša-*, *din*, *betdin* /*šera'at*, *ola*/*qurban*, *tefila et-*/*jalbar-*. Ze względu na znaczenie wyróżnia się, jako jedyna pożyczka spoza terminologii religijnej, *šoıad* 'łapówka'. Poza tym w wypadku *ezov* 'kropidło' jęz. hebr. pośredniczył w zapożyczeniu greckiego wyrazu ὄσῶπος, który spotykamy również w jęz. europejskich, m. in. także w polskim. Takie terminy, jak *ase*, *to taase* oraz *olam haıze*, *olam habba*, mają charakter raczej glos niż przyswojonych pożyczek. Ta ostatnia para ma nawet swoje odpowiedniki karaimsko-arabskie w zachodnich dialektach: H. *bu duńja*, *etol duńja*.

Bardziej zróżnicowane pod względem znaczeniowym są pożyczki perskie. Występuje tu też większa różnorodność reprezentowanych przez nie części mowy. Najliczniejszą grupę stanowią rzeczowniki i przymiotniki określające cechy i stany człowieka: *dost*, *dušman*, *pir*, *pak*, *čomart*, *rast*, *yrysfaı*, *pešman*, *ıasta*. Są

³⁵ A. Zajączkowski, *Zabytek językowy ze Złotej Ordy, Husrev u Širīn Qutba*, RO, XIX, 1954, s. 76. Por. też: ЮКирг. СЫЙ '1. подарок... 2. уважение...'; Р-казах подарок 'сый...', уважение 'сый, сыйлык...'

³⁶ KKar., s. XL; ZTerm.

³⁷ WZMong.

³⁸ S. E. Malov, *Pamjatniki drevnetjurkskoj pismennosti*, Moskva 1951, s. 373.

tu abstrakta: *šan, gúnax, kin, šayavat, ferjat, fajda, zor* i konkretnie: *šaxar, tač, zil, daf, tan*. Poza spójnikami *da* wszystkie inne są pochodzenia perskiego: *ja, egár, ki, xanuz*, co prowadzi do wniosku, że jęz. perski nie tylko pośredniczył w nawiązaniu terminów arabskich do leksyki karaimejskiej³⁹, ale także dostarczał brakujących w jęz. karaimejskim elementów umożliwiających kalkowanie składni oryginału Biblii i tekstów liturgicznych w ich karaimejskich przekładach.

O przemożnej roli, jaką odgrywał język perski w rozwoju kultury duchowej Karaimów, świadczą też wpływy perskie na arabski język dzieł karaimejskiego egzegety z przełomu IX—X w. Jakuba Kirgisani'ego⁴⁰.

Transkrypcja tekstu modlitw

1 (13 r°)*

(3)** ליי אלחינו *adonaj tanrymyz*(4)*nyndyr ol razimlár da ol bošatlyqlar ki tandyq* (5) *anar. ולא* *da ešitmádik sóziná adonaj tanrymyznyj júrumá tórálári* (6) *bilán ki berdi aldymyzya qoly bilán qullary ol navilárniy.* (7) *וכל* *da barča jisrael over oldylar šol torajny da qajyrylma* (8) *qajyryldylar ešitmámá(k)ká⁴¹ sóziná da irip aqty ústimizgá ol* (9) *qaryyš da ol ant ki jazylyandyr torasynda moše-niy gulu ol* (10) *tanrymyznyj ki jazyqlý boldyq.* חטאנו *jazyqlý boldyq tanrymyz* (11) *bošatqyn bizgá jaratyre*

³⁹ WZAr., s. 181.

⁴⁰ A. Zajączkowski, *Pomniki średniowiecznego piśmiennictwa karaimejskiego*, RO, XXIV, 2, 1961, s. 166.

* Pierwsza cyfra oznacza stronę tekstu według numeracji przyjętej przez autora; w nawiasach podano cyfry oznaczające kartę wg numeracji zastosowanej w druku.

** Tekst przekładu karaimejskiego poprzedza tytuł rozdziału *Meqabbeč* (1 i 2 wiersz) i pierwsze zdanie modlitwy w jęz. hebrajskim (początek 3 wiersza). Przekład modlitwy zamyka ostatnie zdanie jej hebrajskiego oryginału (k. 14 r° wiersz 26). Podobnie rozpoczynają się i kończą niektóre następne modlitwy. Te hebrajskie wstawki znaleźć można w załączonym facsimile druku, toteż w transkrypcji przekładu opuszczono je, pozostawiając tylko dwa pierwsze słowa modlitwy.

Zachowano też początkowe wyrazy poszczególnych zdań oryginału (w alfabecie hebrajskim). Ułatwia to porównanie tłumaczenia z oryginalnym tekstem modlitwy, który znaleźć można w każdym z wydań karaimejskich modlitewników (z wyjątkiem skróconych).

W najbardziej rozpowszechnionym modlitewniku wydanym przez J. I. Szyszmanę (2 wydania) hebrajskie teksty modlitw znajdują się na następujących stronach III tomu:

<i>Meqabbeč</i>	Modlitewnik Sz.	<i>Meqabbeč</i>	Modlitewnik Sz.
1,3—1,11	s. 27	6,27—7,12	s. 97
1,12—3,4	s. 28	7,13—9,10	s. 107
3,5—3,26	s. 29	9,10—10,22	s. 108
4,1—4,28	s. 95	10,23—11,4	s. 118
4,28—6,27	s. 96	11,4—12,27	s. 119

⁴¹ W oryg. *אֵשִׁיטְמָמָכָא* (*ešitmámáká*).

čymyż. (12) *אוי vaj endi biżgá*⁴² ki qatylygy (13) *bilán eñsámizniñ da jamanlygy bilán iñlárimizniñ buzdıyq* (14) *šartyn tañrymyznyñ. ועברנו da over oldyq šol tórálárin* (15) *da kemişik čoqrağyn tatly sovlarnyñ*⁴³ *šol adonaj-ny. ומאסנו da ħor* (16) *ettik šol rasimlárin da tanyqlyq bitiklárin ol jazylıanlar* (17) *torasynda moše qulunyñ. והקשינו da qat(t)yrdyq*⁴⁴ *šol eñsámizni* (18) *da kibájtik šol kónlimizni ešitmámá(k)ká da qabul etmámá(k)ká*⁴⁵ (19) *úgút da qylmama(q)qa*⁴⁶ *qolajly iš. ולבלי da saqlama-maqqa* (20) *mičvalaryn adonaj tañrymyznyñ ki qylsa alarny ol adam da tirilir* (21) *alar bilán. אנחנו biz da atalarymyz jašlyğymyzdan da uşbu kúngá* (22) *degin da ešitmádik sóziná adonaj tañrymyznyñ. על anyñ účün biz* (23) *yqrar etájdır biz aldyña jazıyqly boldıyq. (24) חטאנו jazıyqly boldıyq tañrymyz bošatqyn biżgá jaratyvčymyz. (25) מתודים yqrar etájdır biz ħasratyñ aldyna adonaj tañrymyz* (26) *da tañrysy atalarymyznyñ šol kópligin jazıqlarymyznyñ* (27) *da gúnáxlárimizniñ da čajalyqlarymyznyñ da gúnáxlárimizniñ. ki jazıyqly boldıyq* (28) *da jazıyqly ettirdik. da qyñğyrylyq ettik da qyñğyrylyq ettirdik.*

2 (13 v°)

(1) *da rašalyq ettik da rašalyq ettirdik. da gúnáxli boldıyq saña da* (2) *tandyq saña da tandıyq da óčášlik ettik bujrıyyna da čajpadyq seni kóp* (3) *deliligimiz bilán da aħmaq-lyğymyz bilán da ħajvanlyğymyz bilán da jašlyğymyz* (4) *bilán da gúnáxlárimiz bilán da gúnáxlári bilán atalarymyznyñ nečik ki jazylıandyr* (5) *torañda. והתודו da yqrar etkájlár šol gúnáxlárin da ešol* (6) *gúnáxin atalarynyñ tanmaqlary bilán ki tandylar maña da dağyn ki júródilár* (7) *birgámá učur bilán. מכסה jašyryvcy gúnáxlárin oñmastyr* (8) *yqrar etivči da kemišivči razimlánír.*

(9) *אלהינו tañrymyz ujaldyq asry ol kóp gúnáxlárimizdán* (10) *da yrysfaı boldıyq kóp ululyğyndan ol kúčlı gúnáx(11)lárimizniñ. ki gúnáxlárimiz kóbájdilár bašymyzdan joğary. da ulyajdy* (12) *kókgá degin gúnáxlárimiz.*

(13) *אם egár gúnáxlárimiz ulyajdy esá kókgá degin joğary qylıyn ol* (14) *jağšy atyñ účün. egár tanymyzny mundar ettik esá da* (15) *amora-ğa beñzádik esá muft jağšylyq qylıyn birgámizgá. egár* (16) *zulımylyq ettik esá da tusnaq aldyq esá da jemišin rast-lyqnyñ* (17) *čajpadyq esá jałvarajdyr biz bošatqyn biżgá. bošatqyn endi gúnáxin* (18) *ağyr gúnáxli ulusnyñ bošatyvčy tañry gúnáxni.*

(19) *אם egár jollarymyzny qyñğyır ettik esá atany da anany jeñil ettik* (20) *esá qylıyn ol jağšy atyñ účün. egár qattyrdıyq esá* (21) *eñsámizni da qanya bulıandylyr esá avučla-rymyz muft jağšylyq* (22) *qylıyn birgámizgá. egár qystıyq esá kózlárimiz bilán da óksizni da* (23) *tulny qyjnadyq esá jałvarajdyr biz bošatqyn biżgá.*

⁴² W oryg. *בייגה (biżge).*

⁴³ W oryg. *סובלר ניג (sovlarnyñ).*

⁴⁴ W oryg. *קטיירדיק (qatyrdıyq).*

⁴⁵ W oryg. *אטממכא (etmámáká).*

⁴⁶ W oryg. *קילממקא (qylmamaqa).*

- (24) **א** egár iránčilik qyldyq esá da seni ačuwlandyrdyq esá (25) qylyyn ol jažšy atyň účún. egár sužlandyq esá (26) tarlovlarny da jenil ettik esá šabat-larny muft jažšylyq qylyyn (27) birgámizgá. egár jažšy jamanýa ajttyq esá da qol jarlylardan (28) qystyq esá jalvarajdyr biz bošatqyn bizgá.
 (29) **א** egár kenáš ettik esá kenášin jamanlyqnyny da ajaq juwurttyq

3 (14 r°)

- (1) esá jamanlyqqa. qylyyn ol jažšy atyň účún egár xórmátimizni (2) degištirdik esá. da dúgúl ol ajttyq esá. muft jažšylyq (3) qylyyn birgámizgá. egár xaram malny suqlandyq esá da jazyyq (4) arttyrdyq esá jalbarajdyr biz bošatqyn bizgá.
 (5) **א** egár ol jažšy joldan qajyryldyq esá da azaj turýan inák (6) kibik azdyq esá qylyyn ol jažšy atyň účún. egár ant ettik (7) esá jalýanýa da tanyqlyq ettik esá jalýanýa. muft (8) jažšylyq qylyyn birgámizgá. egár gojdyq esá jalýančylyqny syrynčymyz (9) da jaman ettik esá iślárimizni jalbarajdyr biz bošatqyn bizgá. **א** (10) egár kemištik esá toraňny da batal ettik esá šartyňny⁴⁷ (11) qylyyn ol jažšy atyň účún. egár tandyq esá da oýurlyq (12) ettik esá da júzlárni⁴⁸ qattyrdyq esá muft jažšylyq qylyyn (13) birgámizgá. egár čedaqa-ny ajadyq esá da semirdik da tebagán (14) boldyq esá jalvarajdyr biz bošatqyn bizgá. (15) **א** egár jadadyq esá úgútlárinđan da jenil ettik esá elčilárin(16)ni qylyyn ol jažšy atyň účún. egár kobájdilár esá janlyšlyq(17)larymyz da kúčájdilár esá čajalyqlarymyz muft jažšylyq qylyyn birgá(18)mizgá. egár šoxa qabul ettik esá da šara'atny qyňgyr ettik (19) esá jalbarajdyr biz bošatqyn bizgá.
 (20) **א** egár qajyryldyq esá artyndan kónlimizniň da torany kemištik (21) esá qylyyn ol jažšy atyň účún. egár toraňny kemištik esá (22) da ólú kibik kónildán unutyldyq esá muft jažšylyq qylyyn (23) birgámizgá. egár musančymyzny tamam ettik esá da júrudik esá (24) artyndan fikirimizniň jalbarajdyr biz bošatqyn bizgá. bošatqyn (25) endi gúnážin ayyr gúnážli ulusyny bošatywčy taňry gúnážni.

4 (14 v°)

- (1) **א** Sensin taňrym jaratywčy (2) dunjany jalyyz. balčyqtan da topraqtan jaratyldy quluň (3) keldim jylamaq bilán yqrar etmá gúnážlárini účún qaršyňa. (4) jaryltqayyn meni taňry šaýawatýňa kórá. **ב** izládím ražimlár (5) aldyňdan qardašlarym účún da dostlarym účún. ol qattyryanlar (6) enšá ešitmá tórásin 'azislik-lárimniň. dayyn men ol jazyyqly qabul (7) etmádím ógútlárin kútóvčilárimniň. kóp ražim-láriná kórá jylys (8) etkin gúnážlárini. **ג** súrdilár meni gúnážlárini da ewimdán (9) jyraq ettilár meni. da qoluňa dušmanlarymnyň tašladylar meni da (10) túšúrdilár meni. da temir bojynsa da ayyr júk júkládilár maňa. (11) kóp juwyyyn meni gúnážimdán. **ד** ol jaman jollarymny da gúnážlárin (12) čajalygymnyň. dayyn

⁴⁷ W oryg. **א** šartyňny).

⁴⁸ W oryg. **א** júzlárini).

gúnáχin ulusymnyj da jazyγyn óktámligimnij. endi sayyn(13)maγyn χanym da begim da jazyγymdan aruw etkin meni. אלה myna sen (14) raχimlávči da jarylyavčy taγry šanymny julyyn barča ol jašyryn gúnáχ(15)lárimdán ki bilirsin. ki sabablaryndan bijánmági kónlimnij kesildi. ki (16) gúnáχlárimni men bilirmín. ולמה da núčún kópligin gúnáχlárimnij (17) jylys etmássin da tas etmássin. da kópligin jazyqlarymnyj ki birgámá (18) qošma qaršysyna kózlárimnij da ortasynda kónlimnij men turγyzaj-(19)dyr men. da jazyγym qaršyma-dyr dajym⁴⁹. ודון čajalyγyn kónlimnij da kópligin (20) jazyγymnyj. ol jašyrynlar da ol baγlanyanlar tujúnčigindá kónlimnij. (21) myna barčalary aškara-dyrlar aldyňa bilóvči saγyšymny. saňa (22) jaγyz jaγyqly boldym da ol jamanlyqny 'inajetláriňá (sic!) qyldym. השתי (23) tezládím da ašyqtym da qojdym bojnymy čomačaya. da qabul ettim (24) šanyma doγrylyγyn dininiň šera'atynyj. severlik bilán da kilák bilán qabul (25) ettim šera'atlaryjny. anyj účún rast bołyrsyn sózlágániňdá aruw (26) bołyrsyn šera'at etkániňda. טהרני aruw etkin meni (27) da pak etkin meni barča jazyqtan ki jazyqly boldym. doγyan kúnimdán (28) da bu kúngá degin ki pir boldym. ki qalmady jazyq da gúnáχ ki qylmadym (29) myna gúnáχ bilán jaratyldym. ירע bilóvči saγyšlaryn kónlimnij da

5 (15 r°)

(1) sózin aγzymnyj. aldyňa ferjat etár šanym kečám da kúnim. saγynχanymda (2) dajym gúnáχlárin ajybymnyj. da jazyq bilán qyzdy meni anam. כי ki (3) sen ešitívči jalbarmayyn jarlynyj. qabul etkin ferjatymny da qulaq (4) tutqyn jylamaγyma. ki ortasyndan kónlimnij da bógráklárimnij aqar (5) kózim. myna kónúlikni kiládiň bógráklárdá da jašyryn jerdá usny (6) bildirgin maňa. למה núčún bołyrsyn šalimgó maňa da bógrák(7)lárím jałynlanajdyrlar da kúčú bilán qudratyjnyj kin tutarsyn maňa (8) saγyšlarny aňlavčy. myna sen symarlayyn da bujuryjny ajtuw jazyγymny (9) aγartma. sačqyn meni ezov bilán da aruw bołajym juvγyn meni da qardan (10) artyq aγarajym. משובך jaχsylyqlaryjdan ol saqlanmyšlar (11) ki saqladyj. da čoqraqlaryndan jaryt-zašnyj ki yšandyrdyj. tojdyryjny (12) meni qandyryjny meni tatlylyγyndán torajnyj ki jazdyj. ešittirgin maňa (13) bijánmákni da sevinmákni bijánsinlár sújáklár ki jančtyj. נאם (14) tatlylyγy sóziňniň ol sevindirgán barča eňkájgán adamny. ol (15) synyqqan da kústingán aldyňa ajybyn jylys etkin. da bulut kibik (16) gúnáχlárin quluγnyj jyraq etkin da jyta bergin. jašyryjny χazratlaryjny (17) jazyqlarymdan da barča gúnáχlárimni jylys etkin. סרעפי ol (18) jaman fikirlárimni da saγyšlaryn jaγančylyqnyj ki ičimdá. čyqaryjny (19) alarny da jyraq etkin alarny ortasyndan kónlimnij. da ógrátkin (20) qorquvyjny šanyma da kónlimá. aruw kónúl jarytgyn maňa taγry (21) da qolajly šan jaγyrtqyn ičimdá. ענני šoyap bergin taγrym (22) rišam bilán da qabul etkin meni. musančymdan da fikirimdán ujaltmayyn (23) meni. da aldyna miqdašyňnyj da heχalyjnyj juvuqlaštyryjny meni. taš(24)lamayyn meni χazratyň al-

⁴⁹ W oryg. דַּיִם (*dajm*) drugie י wskazuje na wokalizację יי, por. 5,2; 9,9.

dyndan da ajruqsu alxemiñni almaýyn mendán. (25) פניך *xaşratlaryňny jaryq etkin quluňa da rasimláriňni ógrátkin* (26) maňa. da jarylyşyna ulusyňnyň saýynýyn meni da aňýyn meni. da ortasyňa (27) mizbejaýyňnyň juvuqlaştýrýyn meni. qajtarýyn maňa bijánmágin jarylyşyňnyň (28) da čomart žan bilán tajaýyn meni. צופ *solayy kibik balnyň*(29)dyr ajtuwlaryň da tanlajyma tatly boldylar. da zože etkin meni

6 (15 v°)

(1) qoşulma qorquwçylaryň bilán ki saňa teşuwa ettilár. (2) da ógrátájim ulusyňa da ešittirájim alaryňa demá qajtyňyz qajtyňyz (3) ógrátájim gúnáxliláryá jollaryňny da jazyqlýlar saňa qajtqajlar. (4) קצה *jadady žanym jamanlygy účún işlárinni*[*η*]⁵⁰ ki qyldym. ki mičva(5)laryňa over oldym da mičvalaryňny saqlamadym. vaj žanyma ki (6) rašalyq ettim da tandym. qutqaryyn meni qanlardan tanry tanrysý (7) jarylyşymnyň. רבון *bijánmágin tilniň da aruwlýyyn awuznyň bergin maňa* (8) toraň účún. ki sensen ol qojyan adamyň ayyz dasturundan. (9) da qoşqyn meni qorquwçylaryň bilán akajat etmá ululuýyňny. (10) bijándirir tilim rastlyýyňny. שמרני *saqlayyn meni tanrym da kirgizgin* (11) meni qorquwýňa. da ógrátkin maňa da usly etkin meni inžálámák(12)lárindá mičvalaryňny. dayyn zože etkin meni turma aldyňa kohen-(13)láriňniň da jumuščularyňnyň. adonaj erinlárinni ačqyn da aýzym aňla(14)tyr maýtovyňny. תבוא *kelgáj tefilam aldyňa ki quluň tefila* (15) etájdír. qurban ole kibik da šelamim kibik boýyn kilágán. da xor (16) etmágin jalbarmayymny ki men xadirlájdirmen. ki kilámázzsin qurban(17)ny da bergájmin olany qabul etmázzsin. אתה *sen tanrym tergávči kó(18)ηúlni da aruw žanny. syžyryryn bógráklárinni da ol synyq žanymny.* (19) da qabul olunýaj tešuwam aldyňa qurban kibik da tútsi kibik (20) qurbanlary tanrynyň synyq žanly. לבתי *ol emgángán da ol synyqqan* (21) kóηlimni xor etmágin da xorlamayyn sózlárinni ki men sózlájdirmen. (22) da boýajlar maqpuł olunýanlar da qabul olunýanlar aldyňa but (23) kibik da tóš kibik. synyan da jančýlyan kóηillini tanry xor etmágin (24) יהודה *jufuda da jisrael ol sačýlyanlar barča oturašlarda.* (25) da čijon da jerušalaim tullar kibik barča ol uluslarda. qačanyňa (26) degin ražimlámázzsin tanry kóktán. jaraštýryyn kilágin bilán šol čijon(27)ny qondaryyn qalalaryn jerušalaim-nyň. קבוצ *čóplánmágin ulusyňnyň* (28) ašyqtyryyn da žem etkin. ortasyňa jerušalaim šažaryňnyň tažý ol (29) galil-ni[*η*]⁵¹. da ol vaxtta šira oxurlar saňa ulusyň daf bilán

7 (16 r°)

(1) da zil bilán ol vaxtta kilársin qurbanlaryn rastlyqnyň olany (2) da olasyn kohen-niň. ידידיך *sevárlárin ol bir etkánlar atyňny* (3) ol saýlanmyšlar. ketirirlár ola-lar gočqarlar da ulaqlar (4) tapma aldyndan bošatlyq da julmaqlar. ol vaxtta čyýarlar

⁵⁰ W oryg. אֲשַׁלְּחֶנִּי (*išlárinni*).

⁵¹ W oryg. גַּלִּיל נִי (*galil-ni*).

(5) *mizbejaḡny ıstıná buḡalar.* משמים *kóktán baqqyn endi taḡry* (6) *qutqaryvčy da jylovčy. bynjat etmá japusyn mizbejaḡny da aṡyq*(7)*tyryyn julovyn ulusyn jisrael-niḡ. qutqaryyn adonaj šol ulusynny* (8) *šol qalḡany*⁵² *jisraelniḡ. מלך ḡany dunja-*ny[ḡ]⁵³ *qabul etkin meni da* (9) *kiláḡin meni da jylys etkin gúnáḡlárımnı kendeni úcún da dúḡúl meni* (10) *úcún nečik ki qollary bilán qullaryn ol navi-lárnıḡ ḡabar berdiḡ* (11) *maḡa da uvuttyḡ meni. menmin menmin ol jylys etivčı gúnáḡlárıni* (12) *gendim úcún.* (13) *מתודים אנחנו yqrar* (14) *etájdırbız ḡazratyn aldyḡa adonaj taḡrymız da taḡrysy* (15) *atalarymıznyḡ. šol kópligin jazıqlarymıznyḡ da gúnáḡlárımižniḡ da gúnáḡ*(16)*lárın atalarymıznyḡ nečik ki jazılyandyr toraḡda. והתודו da yqrar* (17) *etkájlar šol gúnáḡlárın da ešol gúnáḡın atalarynyḡ tanmaqlary bilán ki* (18) *tandyar maḡa da daḡyn ki júruđılár birḡaná učur bilán.* מכסה (19) *jašyryvčy gúnáḡlárın oḡma-*styr *da yqrar etivčı da kemišivčı raḡımlá*(20)*nır.* (21) *מה ne sózlálim aldyḡa jaratyv-*čymıznyḡ. *da biz mundar bolḡanlar* (22) *ol kúclú gúnáḡlárımiž bilán. da ne rast bolálym aldyḡa jaratyvčy*(23)*myžnyḡ. da biz iránčı bolḡanlar ol kóp čajalyqlarymız bilán.* ואיך (24) *da nečik ačalym aḡzymızny aldyḡa kú[nú]lávčy*⁵⁴ *da óč alyvčy taḡrynyḡ ki* (25) *almastyr šoḡad da júz etmástir júzlár. ואי vaj endi jazıqlaryḡa* (26) *nečik kótárimız šol júzlárımižni aldyḡa taḡrysynyḡ malaḡ-larynıḡ* (27) *ol bilivčı da tanyq šol barča išlárımižni ol aškaralarynı* (28) *da ol jašyrynlarynı. ואי vaj endi bižgá ki biz jaslary ulu gúnáḡlárıni da kišılári ulu iránčilıklárnıḡ.*

8 (16 v°)

(1) *איך nečik ujalmasmız da urusfaj bolmasmız da túšmáslárdırlár* (2) *čyrajларыmız da qorqmasmız jaratuvčusyndan dunjanyḡ da barča ol jaratyl*(3)*ḡanlarynıḡ. היוצר ol* *jaratḡan birgá kóḡlúmižni da syrlary* (4) *išlárımižniḡ aldyḡa aškarḡanlar da belgili-*lár. ואי vaj endi (5) *bižgá ne qylałym turḡan vaḡtymızda dingá da šera'atḡa aldyḡa* (6) *taḡrysynyḡ ol malaḡ-larynıḡ da 'beginiḡ ol beglárıniḡ. מה ne* (7) *ajtalym oqulyan vaḡtta ol bitik ol jazılyan bižim úcún da jaraš*(8)*tyrylyan vaḡtta išlárımiž qaršysyna kózlárımižniḡ. וחאל da ol* (9) *ulu qorquwlu taḡry aḡlatyr bižgá šol sózi mižni. ואי* (10) *vaj endi bižgá ol vaḡtta fajda etmástir mal da fajda etmástir*⁵⁵ (11) *tirlik da fajda etmástir ḡórmát da fajda etmástir ululuq da* (12) *fajda etmástir bayatyrylyq da fajda etmástir ḡanlyq da fajda etmáz*(13)*tir kórk fajda etmástir óktámlik da fajda etmástir tač* (14) *fajda etmástir jymšaqlıq da fajda etmástir 'azizlik. מה* (15) *ne qylałym bošan-*ḡan *vaḡtta qollar da ajaqlar. מה ne* (16) *qylałym tutḡan vaḡtta bižni qaltyramaqlar da tolyaqqlar tolyaqqlary* (17) *kıbiḡ doḡuraj turḡan ḡatynnyḡ. מה ne qylałym qalty-*

⁵² W oryḡ. קלָגְנִי (qalḡany).

⁵³ W oryḡ. דִּנְיָנִי (dunjany).

⁵⁴ W oryḡ. כּוּלָּאֲוִי (kúlávci), por. Słownik s. v. kúnúlávčı.

⁵⁵ W oryḡ. אֲטַמְסֵטֵר (atmastyr).

ratqan (18) vaʔtta bizni qaltyravyqlar⁵⁶ da titrámak da qaltyramaq. **אוי** (19) vaj endi bizgá ne qajtaralym ol davular úcún turyan vaʔtymyzda (20) šera'atyna adonajnyj da talašma qorquw bilán da sus bilán da joqtyr ʔajif(21)sinivči da joqtyr raʔimlávči. **אוי** vaj endi bizgá ne qylalym (22) ajyrylyan vaʔtymyzda išlárimizdán qabu' etmá tólóv barča iš (23) úcún da joqtyr ʔajifsinmak da joqtyr raʔimlár aldyndan tanyrsynyj (24) dunjalarnyj. **אם** egár raʔimlámásák ʔanlarymyz úcún kim raʔimlár (25) bizni. **אם** egár synyqtyrmasaq ol qaty ol jabuq da ol (26) maymun kónlúimizni da qajtmasaq adonaj tanyrymyzʔa kelmástán burun kúnú (27) ol ólúmnún ki bilmásmiz šol vaʔtyn. **איך** nečik turarmyz (28) aldyna qaxryynyj adonajnyj vaʔtynda šera'atynyj. **איך** da nečik bo'lyr(29)myz turanymyzdan sojra topraynydan zerátimizni kelmá šera'atqa

9 (17 r°)

(1) aldyna šera'atčysynyj ol šera'atnyj ki óč alyr da raʔimlámástir (2) da ʔajifsinmástir. **אוי** vaj endi bizgá ki joqtyr bizdá (3) quvat čydama isisiná ol qujašnyj. **איך** nečik bolurmyz (4) kelgánumizdá isisiná ʔaxannamnyj janaj turyan otqa. **אוי** vaj endi (5) bizgá ki bolaj almastyr kisi čydama syzlovuna bir tegánakniy ki (6) barsa ajayyna da bir búrcá alyasatyr any da ačytyr ʔany da ketár kóz(7)lárindán južusu. **איך** nečik bolaj alurmyz čydama syzlovuna (8) othly jylanlarnyj sančajdyrlar da učqunlary otnyj kúčlú jalyn da (9) syzlovlary dajym ʔaxannamda janyrajdyrlar da ol ferjat etár syzlovyn(10)dan kónúlnij da synyqlyryndan ʔannnyj syyyt etár da raʔimlámástir. **אוי** (11) vaj endi bizgá ki taryyyr ʔany ol adamnyj isisindán ol ʔamamnyj da (12) bir sa'atlyq ʔastalyqtan. **איך** nečik óktámlánirmiz da kúčájirmiz (13) da biz qurt da qymsqa. **אוי** nečik bolaj alurmyz čydama isisiná (14) ʔaxannamnyj ki očayy anyj ot da ayačlar kóp ʔyšymy adonajnyj ózáni kibik (15) kúkúrtnij janajdyr anda. **לילה** keča da kúndúz sónmástir da (16) eksilmástir da tavusulmastyr. (17) **אחינו** qardašlarymyz kišilari ol kejašnij da ol aqylnyj (18) da ol usnyj **הבו** berinjiz ózúnizgá kejaš ne (19) qylalym. **אנה** qajda qačalym qajda jašynałym qajda kizlánálim. (20) **אין** joqtyr jer qačma da joqtyr jer jašynma da joqtyr qačmaq da (21) qutulmaq **הקיצו** ojanynyj esiriklár aňlanyz jašyryn išli kiši(22)lár. aňlanyz južlayanlar ojanynyj čyrym etkánlár ʔajifsininjiz (23) ʔanyjiz ústúná. ʔajifsininjiz tanyjiz ústúná. **אל** satmanjz kóp (24) jaʔšylyjyn olam habba-nnyj az jaʔšylyjyna olam hašze-nij. **חמו** (25) raʔimlániz kendinjiz ústúná boľanyjizda tiri. **בטרם** kelmástán (26) burun kúnú ólúmnij doymastan burun kúnú rasimjin (27) kelmástán burun ústúnizgá qaxryy ačwunyj adonaj-nnyj. **השליכו** (28) tašlanyz ústinizdán šol barča gúnáxlárinizni ki gúnáxli boldynyj (29) alar bilán. **וצשיתם** da qylyjiz ózúnizgá jany kónúl da jany ʔan.

⁵⁶ W oryg. **קלְתִּירַמְיָקְלָר** (qaltyramyqlar), jest to błąd polegający na użyciu czcionki **מ** zamiast **ב** (tuż za tym wyrazem w tym samym zadaniu występuje forma qaltyramaq, która powtórzyłaby się, gdyby uznać za błędną wokalizację -myq- zamiast -maq-).

10 (17 v°)

(1) *בטרם* *burun pešman bolmasanyz da soñra jylasanyz* *žanlarynyz účün* da (2) *fajda etmástir sizgá.* הנצלו *qútulyňyz gúnáxlárinizdán anyň* (3) *účün [ki]*⁵⁷ *tirilgájsiz da 'azizlánir na'amátli jerdá* *žanyňyz.* חדרשו *janyrtyňyz* (4) *tešuva ušbu kúndá aldyna ražimlávči da jarylqavčy tanryňny* (5) והתודו *yqrar etiniž šol gúnáxlárinizni da qajtmanyz qylma* (6) *iránčilik da jamanlyq da xata da gúnáx da jazyq aldyna adonaj tanryňyznyň* (7) ואם *da egár qajtsanyz adonaj-ğa da qylsanyz alaj san sizgá da jažšy bolyr* (8) *sizgá.* כי *ki sevenirsiz axyryňyzda.* קחו *alyňyz* (9) *birgáňizgá tešuva sózlár da qajtyňyz adonaj-ğa da qutylyňyz aldyna* (10) *barča gúnáxlárinizdán bar kónliniz bilán da bar žanyňyz bilán.* אמרו *(11) da ajtyňyz aňar barča gúnáxni bošatqyn da qabul etkin jažšylyqny* (12) *da tólálím buyalar ornyna tefila erinlárimiz bilán.* אלהינו *(13) tanrymyz bošatqyn bizgá mežila bergin bizgá kapara etkin bizgá.* (14) *biz qullaryň da sen begimiz biz oylanlaryň da sen atamyž* (15) *biz qojyň da sen kútóvčimiz biz borlalyqyň da sen saqlóvčymyz* (16) *biz oňča ulusyň da sen pajymyz biz žema'atyň da sen tanrymyz* (17) *biz qaty júzlúlár da sen ražimlávči da jarylqavčy tanry.* (18) *biz qaty eñsáli da sen uzun ačuvly.* (19) *biz tolu gúnáxlár da sen tolu ražimlár.* (20) *bizim kónlimiz kólágá kibik da sensin ol da jyllaryň tamam* (21) *bolmastyr ...* (23) מתודים אנחנו *(24) yqrar etájdír biz xazratyň aldyna adonaj tanrymyz* (25) *da tanrysy atalarymyznyň šol kópligin jazýqlarymyznyň da gúnáxlárimiziniň da* (26) *čajaťqlarymyznyň da gúnáxlárimizniň. ki jazýqly boldyq da jazýqly ettir* (27) *dik da qyň- qyrlyq ettik da qyňqyrlyq ettirdik da rašalyq ettik da* (28) *rašalyq ettirdik. da gúnáxli boldyq saňa da tandýq saňa da óčáš-*

11 (18 r°)

(1) *lik ettik da tandýq bujruyy-ğa. da čajpadyq seni kóp deliligimiz bilán* (2) *da aχmaq- lygymyz bilán. da xajovanlygymyz bilán da jašlygymyz bilán da gúnáxlárimiz* (3) *bilán da gúnáxlári bilán atalarymyznyň nečik ki jazýlyandyr toraňda.* (4) והתודו *da yqrar etkájlár šol gúnáxlarin da ešol gúnáxin* (5) *atalarynyň tanmaqlary bilán ki tandýlar maňa da dayyn ki júródilár birgá* (6) *má učur bilán.* מכסה *jašyryvčy gúnáxlarin oňma- styr da yqrar* (7) *eti vči da kemišvči ražimlánir ...* (9) *adonaj qaršynadyr barča musančymyz.* וממך *da sendán* (10) *jašyryn bolmady kústúnmágimiz.* צוד *dayyn biz sózlájdír biz* (11) *tefila etájdír biz da yqrar etájdír biz.* חטאתינו *jazýqlarymyzny* (12) *da gúnáxlárimizni xazratyň aldyna biz yqrar etájdír biz* (13) *כי ki aňlamadyq kerčákligin toraňnyň da baqmadyq doyrulyqyna mičva* (14) *la- ryňny.* אבל *ančaq jadadyq da iránči ettik šera'atlaryny.* למען *(15) anyň účün rast boľyrsyn sózlágániňda aruv boľyrsyn šera'at* (16) *etkániňdá.* וזכרנו *da sayynyňanymyzda ki boldyq alčaqlar* (17) *ומטנוף da mundarlyqyndan góvdemizniň iránči boľyanlar da sasyňanlar* (18) *tuttu bizni qaltyramaq da qorquw da titrá mák da sus* (19) *והחלנו da qaltyradyq dindán da šera'attan tutmaqdan žurum da óč* (20) *יום ki šera'atqa*

⁵⁷ W oryg. opuszczone.

oturur da ačylyrlar bitiklár (21) ויחקרו da tergálirlár jašyrynlar da izlánírlár kislílár. יום (22) kún ki fajda etmástir bijlárgá mallary. כי ki sačynylyr gúnáχ(23)lári vaj šanlaryna. מאמצי kúčlú quwatlylar bolurłar synyqqan(24)lar da šúrúngánlar. וימי da ol bijik bojlular bolurlar (25) kesilgánlar da kúčlular jeñil bolıanlar. מה ne sózlálím da ne rast (26) bolalym da berklárin jazynyn qondardyq. ויום da kúnún ol sačynmaq(27)lyqyn qojmadyq qarqaršysyna kózlárimizniñ ולא da bilmádik ki (28) tutamlardyr kúnlarimiz da kesimlilár. וכצל da kólágá kibik qačarlar (29) da jeñil bulut kibik juwuryrlar. ופתע da kepkenátá sermař almaq

12 (18 v°)

(1) jetár bizgá. ואל da eviná zerátñiñ barča kišigá kóčúrur bizni. (2) עודנו xanuz dayyn kilámá bošatlyq da ražimlár. מאת (3) qatyndan tañrysynyn ol šanlarnyn tañrasy dunjalarnyn. ואם (4) da egár dúgúl esá jetkilikčá kópliginá kórá gúnáxlárimizniñ. (5) כי ki kóbájdilár baštan jořary gúnáxlárimiz. כי ki ne účún (6) izlálím meřila da kapara-lar. על ol aškaralar účúnmi ja (7) ol jašyrynlar účúnmi. ובמה da ne bilán izlálím ol bu-run (8) řylar účúnmi ja ol soñrařylar účúnmi. על ne účún ki (9) qyldyq zor bilán ne účún ki qyldyq čařalyq bilán. או ja ne (10) účún ki qyldyq jañlyšlyq bilán da sóz bilán da fikir bilán. או ja ne (11) účún ki qyldyq keñáslár bilán da jaltajlyq bilán. על ne účún (12) ki over oldyq ase-gá da lo taase-gá בבטרי sózú (13) bilán ařyzynñ qořyamařy bilán kónúlniñ fikir bilán da iš bilán. על (14) ne účún ki biz borčlumyz qurban ole da qurban jored. על (15) ne účún ki biz borčlumyz tazyr. או ja ne účún ki biz borčlu(16)myz dóř olúmlárinđan bet din-niñ. היש barmydyr bizgá mañlaj (17) kótármá. היש barmydyr bizgá ařyz ačma da sózlámá ajtuvarlar (18) והיינו da boldyq taňyan qul kibik begind. da azuřcy (19) ořul kibik atasyna da qaršy turur aldyna. כי ki neni ki řor (20) etti haššem sevdik. da neni ki sevdik řor ettik. על anyñ účún (21) ajtalym aldyna jazynly boldyq. אשמנו gúnáχli boldyq tandyq (22) zulumlyq ettik sózládik řajbat qynřyřlyq ettik da rašalyq ettik (23) čařalyq ettik avanlyq ettik qoštlyq jaľyančylyq keñáš ettik (24) keñášin jamanlyqyn jaľyan sózládik erkládik tandyq řor ettik azdyq (25) qynřyřlyq ettik gúnáχli boldyq tar berdik qaty eñsáli boldyq (26) da rašalyq ettik čajpadyq azaštlyq iránči ettik da qajyryldyq ol (27) jaxšy mičva-laryñdan da fajda etmádi bizgá

אהל לכתוב תרגום סליחות יום כפורים בעזר מתיר אסורים

לוי אלהינו הרהמים והסליחות כי מרדנו בו • יהי טירמו
ניגדיר אולרחימלר דאולבושטיקלר כי טנדק
אנר • ולא ראשטמדיכ סוזינא יהי טערימיזניג יורומח תורחלרי
בלן כי ברדי אלדימיזנח קולי בלן קוללרי אול גביא לרניג •
וכל דברצה ישראל עובר אולדיר שול תורחגני דקירילמה
קירילר אשיטממכא סוזיגא דאיריפ אקטי אוסטמזנה אול
קרניש דאול אנטי כי זילגדיר תורחסינדה משה ניג קולו אול
טערימיזניג כי זיקלי בולדיק חטאנו זיקלי בולדיק טערימיז
בושטקין ביזנה ירמוצימיז

אוי וי אנדי ביזנה כי קטיריג בלן מגלימיזניג דקטיליג
בלן אנסא מיזניג דימנליג בלן אישרימונג בוזק
שרטין טערימיזניג • ועברנו דעובר אולדיק שול תורחלרין
דבמישטיכ צוקרען טטלי סובלר ניג שול יהי ני • ומאסנו דבור
אטיכ שול רסימלרין דמניקליק ביטיכ לרין אול זילגלר
תורח סינדה משה קולונג • והקשינו דקטירדיק שול אנסמיזני
דבייטיכ שול בולמיזניג אשיטממכא דקבול אטממכא
אוגט דקילממקא קולילי איש • ולכלתי דסקלממקא
מזולרין יהי טערימיזניג כי קילסא אלרגי אול אדם דטירילר
אלר בלן • אנחנו ביז דאטלרימיזי שליגימיזין דאושבו כונגה
דניג דאשיטמדיכ סוזינא יהי טערימיזניג • על אנג אוצון ביז
איקרר אטיריר ביז דאטיריר ביז אלדינה זיקלי בולדיק •
חטאנו זיקלי בולדיק טערימיז בושטקין ביזנה ירמוצימיז •
מתורים איקרר אטיריר ביז חורטיג אלדינא יהי טערימיז
דמניסי אטלרימונג • שול בופלן זקלרמונג
דגונחלרמונג דצילקלרמונג דגונחלרמונג • כי זיקלי בולדיק
דזיקלי אטיריר • דקנערלק אטיכ דקנערלק אטיריר •
דרשע

תרגום הסליחות

דרשעלק אטטב דרשעלק אטטב • דונחלי בולדק סנאדא
טנדק סנאדטנדק דאזשעל אטטב בור ונאד ציפדק סני כופ
דללגמו בלן דאחמקלגמו בלן דחינלגמו בלן דאישלגמו
בלן דונחלרמו בלן דונחלרי בלן אטלרמונגעכני זולנדר
תורהדא • והתורו דאיקרר אטכילר שול גונחלרן דאשול
גונחן אטלרנג טנמקלרי בלן כי טנדלר מנאדדגן כי יורודלר
ברגמא אוצור בלן • מכסה ישרצני גונחלרן אונמסטר דא
איקרר אטבצי דכמשבצי רחמלנר •

אלהנו טנרמו אוילדק אסרי אול כופ גונחלרמוזן •
דארספי בולדק כופ אוללגנרן אול כופלר גונחלרמו
לרמונג • כי גונחלרמוזן נובידלר בשמוזן יורי • דאולגנר
כוכנא דגן גונחלרמוזן •

אם אער גונחלרמוזן אולגנר אסא כוכנא דגן יורי קלגן אול
יבשי אטג אוצון • אער טנמוזי מונר אטטב אסא דא
עמורח גא כגודכ אסא מופטי בשלך קלגן ברגמוזא • אער
זולומלק אטטב אסא דטוסנק אילדק אסא דימשן רסטלרנג
ציפדק אסא ילברידר בז בושטקן בוגא • בושטקן אנרי גונחן
אער גונחלי אולוסנג בושטבצי טירי גונחני •

אם אער יולרמוזי קנער אטטב אסא אטני דאנני יגל אטטב
אסא קלגן אול יבשי אטג אוצון • אער קטטרדק אסא
אכמוזי דקנא בולגנדרל אסא אנוצלרמוז מופטי בשלך
קלגן ברגמוזא • אער קסטק אסא כוזרמוז בלן דאוכסוני דא
טורני קינדק אסא ילברידר בז בושטקן בוגא •

אם אער אירנצלר קלדק אסא דסני אצוגלנדרדק אסא
קלגן אול יבשי אטג אוצון • אער סובלנדק אסא
טלובלרני דיגל אטטב אסא שבת לרני מופטי בשלך קלגן
ברגמוזא • אער יבשי ימנא אישטק אסא דקול ירללררן
קסטק אסא ילברידר בז בושטקן בוגא •

אם אער כוש אטטב אסא כושן ימלקנג דאיק יבורטק
אסא

אסא ימליק קה • קלגין אוליכשי אטיג אוצון אַר חורמטימזני
 דג שרדיכ אסא • דרוגול אול אישטק אסא • מופט יכשילק
 קלגין ברמיונה • אַר חרם מלני סוקלנדיק אסא • דיניק
 ארטשירדיק אסא ילברידר ביז בושטקין ביזנה •

אם אַר אוליכשי וולדן קיירלדק אסא דאזי טורגן אינכ
 כיכב אזדיק אסא קלגין אול יכשי אטיג אוצון • אַר אנט
 אטטיכ אסא ילגנה דטניקלק אטטיכ אסא ילגנה • מופט
 יכשילק קלגין בירמיונה • אַר קיירק אסא ילגנצלקני סיגנצמז
 דימן אטטיכ אסא אשרמיוני ילברידר ביז בושטקין ביזנה •
 אם אַר כמישטכ אסא תורגני דבטל אטטיכ אסא שרטיגני
 קלגין אול יכשי אטיג אוצון • אַר טנדיק אסא דאוגורליק
 אטטיכ אסא • דיוולרני קטשירדיק אסא מופט יכשילק קלגין
 ברמיונה • אַר צדקהני אירק אסא דסמירדכ אסא דטבגן
 בולדק אסא ילברידר ביז בושטקין ביזנה •

אם אַר יירק אסא אונטלרדן דיגיל אטטיכ אסא אלצלרד
 ני קלגין אול יכשי אטיג אוצון • אַר כובידלר אסא יגל שלק
 לרמיו דכוצידלר אסא צילקלרמיו מופט יכשילק קלגין בירג
 מיונה • אַר שחר קבול אטטכ אסא דשרעטני קנער אטטכ
 אסא ילברידר ביז בושטקין ביזנה •

אם אַר קיירלדק אסא ארטנדין כוגלמיוניג דתורני כמישטכ
 אסא קלגין אול יכשי אטיג אוצון • אַר תורגני כמישטכ אסא
 דאולו כיכב כוגלדן אונטולדק אסא מופט יכשילק קלגין
 בירמיונה • אַר מוסנצמיוני תכסאטטכ אסא דיוורודכ אסא
 ארטנדין פֿיכירמיוניג ילברידר ביז בושטקין ביזנה • בושטקין
 אַר גונחין אַר גנחלי אולוסניג בושטיניג טגריגונחני •
 סרח גא לעון עם כבד עון אל נושא עון •

אתה

תרומת השליחות

אתה

אלהי יוצר עולם לפרד כנסן מורם ירמבי

דוני ילגו • בליקשן דטופר קטן ירמלי קולו

כלום יילמק בלן איקרר אטמא גונחלרס אוצון קרשנא •

ירלקן מני מרי שובטא כורא • בקשתי אולרס רחמלר

אלדנן קרד שלרס אוצון דרוס שלרס אוצון • אול קטמרונלר

אנסא אשטמא תורהסן עזולרמנג • דגן מן אול יוקלי קבול

אטמס אוגומלרן כוטובלרמנג • כופר חמלרנא כורא יילס

אטבן גונחלרמני • גרשני סורדלר מני גונחלרס דאממן

יירק אטמלר מני • דקולונא דושמלרמנג טשלדלר מני דא

טושורדלר מני • דממר בוינסא דאנר יוכ יוכלדלר סנא • 10

כופ יובנן מני גונחממן • דרבי אולימן יולרמני דגונחלרן

צילגמנג • דגן גונחן אולוסמנג דיוגן אובטמלגמנג • אנדי סנן

ממן כנס דבס • דיוממן ארוב אטבן מני • חלא מנאסן

רחמלבי דירלגבי מרי גמני יולגן • ברצא אולישרן גנח

לרממן כי בלרסן • כי סבלרנן בייגמני כולמנג סלדי • כי 15

גונחלרמני מן בלרמן • ולמה דגוצון כופרן גונחלרמנג

יילס אטמססן דטס אטמססן • דכופלגן יוקלרמנג כי ברמא

קושמא • קרשנא כולרמנג דאורטסנא כולרמנג מן טורגני

דר מן דיוגס קרשמא דר דייס • דדון צילגן כולמנג דכופלגן

יומנג • אול ישרנלר דאול בגלנגלר מוינענר דא כולמנג • 20

מנא ברצלרי אשכר הרלר אלדנא בלובבי סנשמני • סנא

ילגו יוקלי בולרס דאול ימל קני עיני שלרנא קלרס • חשתי

טולרס דאשקטס דקידס בוינמי צומצנא • דקבול אטמס

גמא דוגרלגן דיוגן שרעטנג • סברדכ בלן דכרכ בלן קבול

אטמס שרעטלרני • אנג אוצון רסט בלרסן סולגנר דא ארוב 25

בלרסן שרעט אטכנר דא • נהרני ארוב אטבן מני

דפכ אטבן מני ברצא יוקטן כי יוקלי בולרס • דוגן כונממן

דבו כוננא דגן כי פר בולרס • כי קלמדי יוק דגונח כי קלמס

מנא גנח בלן ירמלרס • יודע בלובבי סגשלרן כולמנג דא

סיון אומנו • אלדנא פריט אטר נסכים דכונם • סענאסדא
 דייס גינחלרן עכמענ • דיוק בלן קודימי אנס • כי כי
 סן אשטבעי יברמנן ירלנג • קבול אטכן פריטמני דקולק
 טוטקן ירמנני • כי אורמסנן כוגלמנן דבוגרכלרמנן אקר
 כוזם • מנא כוגלכני כלדג בוגרכלרדא דישרן ירדא אומני
 בלדרנן מנא • למח נוצון בוליסן למגאמנא דבוגר
 לרם ילגלידלר • דכועו בלן קודימיני • כי טוטקן מנא
 סגשלרני אנלוצי • מנא סן סמללגן דבוגרן איטוב יונמני
 ארטמא • סעקן מני אזוב בלן דארוב בוליס יונמני דקלרן
 ארטן ארים • מטוב יכשלקלרדן אולסקלמסלר
 כי סקלדג • דעקלרדנן ירלשנני כי אישנרדני • טוידרן
 מני קנדרן מני טללנגרן • חורנג כי ירדג • אשטערן מנא
 בינמכני דסבנמכני בינסלר סויכלר כי ינעט • נאם
 סמללגי סוונג אור סבנדרן ברצא אוביגן אדמני • אול
 סנקן דכוסמנן ארדא עיבן ילס אטכן • דבולוט כיבכ
 גונחלרן קולונג ירק אטכן דיימא ברנן • ישרגן חורטלרני
 יקלרמנן דברצא גונחלרמני ילס אטכן • סרעפי אול
 ימן פייכלרמני דסגשלרן ילגאלקנני כי אצמא • עקלרן
 אלרני דירק אטכן אלרני אורמסנן כוגלמנן • דאורמסן
 קורקובני נמא דכוגלמא • ארוב כוגל ירמקן מנא סגרי
 דקולרני ינערטקן אצמא • עניי גוגפ ברנן מנא טרם
 דייס בלן דקבול אטכן מני • מוסנצמנן דפייכרמנן אוילשמן
 מני • דאלדנא סקלשנני דהיכלנג יכוקלשטנן מני • טש
 למנן מני חורטן אלדנן דאירוקסן אלחמנני אלמנן מנן
 פני • חורטלרני ירק אטכן קולונג דרסמדרני אורמסן
 מנא • דירלשנא אורלסנג סנגן מני דאנגן מני • דאורמסנא
 מזבחנן יכוקלשטנן מני • קמרגן מנא בינמנן ירלשנני
 דעמרטן גיבלן טיון מני • צוף סורי כיבכ בלנג
 דר איטובלרג דאמימא טאלי בולדלר • דווכא אטכן מני
 קושטא

קושולמא קורקוב ציליג בלן כי סגה תשובה אטמלר
 דאנערטיים אולוכינה דאשטיטירם אלדוהדמה קיטנן קיטנן
 אונרטיים גינחלי לרגה וללריגני דיוקל לרסגה קיטקילר
 קצה ידיו גנים ימנליג אוצון אשלרסני כי קלדים כי מצות
 לריגה עובר אולדים דמצות לרגני סקלמרים וי גימה ב
 רשעליק אטמסר טנהום קוטקרגין מני קנלרדן טגרי טגריס
 ירגשימניג רגון בינמלעניג דארובלען אבוניג ברעין מנה
 תורג אוצון כי סנסין אול קיגין ארסוה אנו דסטורוען
 בקושקין מני קורקוב צולרג בלן אכיש אטמא אולוויגני
 10 בינדרר טילסרסמליגני שמרני סקלעין מני טגריס דכירעניג
 מני קורקובוה דאונרטיים מני דאוסלי אטכין מני אינלמב
 לריגה מצולרגניג רגין וזכה אטכין מני טורמה אלדיה כהן
 לריגניג דיומוש צולרגניג יו ארינלריסני אצקין דאנוים אול
 טירמטובניג תבוא בלגי תפלס אלדיה כי קולוג תפלה
 אטידר קרבן עולה כיבכ דשלמים כיבכ בולעין בלגן דבור
 15 אטמניג לברמני מני כן מן חריר לירמין כי כילמזסין קרבן
 נירבנימין עולחני קבול אטמזסין אתה סן טגריס טרעניגני
 גולני דארוב גניג סיונרגין בנערכלרימני דאול סיגיק גימני
 דקבול אולונג תשובה אלדנח קרבן כיבכ דטוטסי כיבכ
 20 קרבנלדי טגרינג סעקניגני לבתי אול אמנען דאול סינקקן
 בולמיני בור אטמניג דבורלמני סוזלרמני כי מן סוזלירמין
 דבולגילר סקפול אולונגלר דקבול אולונגלר אלדיה בוש
 כיבכ דמוש כיבכ סינג דניצלען בוללני טגרי בור אטמניג
 יהודה יהודה דישאל אולסנילגלר ברצה אטיר שלרדה
 25 דעיון דירושלם טוללר כיבכ ברצה אול אולוסלרדה קענעג
 דגין רחילמססין טגרי כוכטן ירשעניג בלגניג בלן שול ציון
 ניקונלרגין קללרין ירושלם נג קבוץ צופלמניג אולוסניג
 אשיקטרגין דגס אטכין אורטסינה ירושלם שחרעניג טגני אול
 גילרני דאול רכשעה שירה אובורלר סגה אולוסניג דג בלן
 דויל

דחיל בלן • אול ובטח כילרסין קרבן לרין רסאלקניג עולה
 דעולה סין כהן ניג • ידידיה סורלית אול ביר אטכנר אטיני
 אול סילנמישלר • כטירלר עולה לר קונקרלר דאולקלר •
 טפסא אלדיגן בושטלקר דיולמקלר • אול ובטח ציגלר
 מזבחניג אסטונה בוגלר • משמים כוכטן בקקין אנדי טני
 קוטקרויצי דילובצי • בניט אטמא יפוסין מזבחניג • דאשיק
 טרנין יולובן אלוסיג ישראל ניג • קוטקרויצי יול אורוסוני
 שול קלוגניג ישראל ניג • מלך בני דוניג קבול אטכין מני דא
 בילגין מני דילס אטכין גונחלרמני כנדיג אויצון דדוגל מני
 10 אויצון נציכבי קוללר • בלן קוללריג אול נכיא לרגנז כבר ברג
 מנה דאובוטטט מני • מנמין מנמין אול יילס אטיניג גונחלרניג
 גנדים אויצון • אנכי אנכי תיא מוחה פשעיה למעני •

מתורים • אנהנו לפניה יול אלהינו ואלהי אבותינו • איקר
 אטיירבין חורטיג אלדיגה יול טנימז דאטיירסי
 15 אטלרימזניג • שול כופלגין יזקלרמזניג דגונחלרמזניג דגונח
 לרן אטלרימזניג נציכ כי יזלגנר תורגדא • והתודו דאיקר
 אטכילר שול גונחלרן דאשול גונחין אטלרימזניג טנימקלר • בלן כי
 טנילר מנה דדגין כי יורודילר ביהגמה אויצור בלן • מבסה
 ישריצי גונחלרין אונמסטר דאקרר אטיניג דכמשיניג רחמל
 20 גיר • מבסה פשעיו לא יצליח ומזבח ועוזב ירוחם •

מה נח סוזללים אלדיגה ירטיניגמזניג • דכין מונדר בולגנר
 אול כונלי גונחלרימז בלן • דנה רסת בולללים אלדיגה ירטיניג
 מניג • דכין אירניג בולגנר אול כופ צילקלרימז בלן • ואיה
 דנציכ אמלים אנזימזני אלדיגה בולללי דאז אטיניג טנימזניג כי
 25 אלמסטר שחד דיוז אטמכטיר יולר • אוי וי אנדי יזקללר
 נציכ כוטרמז שול יזלרמזניג אלדיגה טנימזניג מלך לרגנז
 אול בילוצי דטניק שול ברעה אשלרמזניג אול אשברלרני
 דאול ישריגלרני • אוי וי אנדי ביונה כי ביי יסלרי אולו גונח
 לרגנזכישלרני אולו אירניגלרני •

תרגום הסליחות

אֵיךְ אֵלֶיךָ אֵלֶיךָ מִסְמָן דְּאִוְרוֹסְפִי בִּלְמִסְמוֹרֵשׁ מִסְמָן דְּרִי
 צִיִּילֵרֵי דְּקֹרֶמֶסְמָן דְּמִוִּבְעוֹסְנֵן דְּוִינֵנְרִבְנָא אֹחַל דְּרִי
 גִּלְרֵינִי • הַיּוֹצֵר אֹחַל יִרְמָקֵן בְּרִנָּא כֹּלֹמוֹנִי דְּסִרְלֵרִי
 אֶשְׁלֵרֵמֹנֵנִי אֶלְרִנָּא אֶשְׁכַּרְגֵּלֵר דְּבִרְגִלֵלֵר • אֹי וִי אֲנִי
 בִּזְנָא נָה קִלְלֵס מִוִּרְגֵן וְכִטְסִזְדָּא דִּינָא דְּשִׁרְעֵטְבָּא אֶלְרִנָּא
 מִרְסֵנִי אֹחַל מֵלֵךְ לִרְנֵג דְּבִנְגֵּן אֹחַל בְּגִלְרֵנִי • מַה נָּה
 אִיִּלְסֵס אִוְקִלְגֵּן וְכִטְסִזְדָּא אֹחַל בְּטֵב אֹחַל יִזְלֵן בִּזְסֵס אִוְעִזֵּן דִּירֵשׁ
 מִרְלֵן וְכִטְסִזְדָּא אֶשְׁלֵרֵמֹנֵנִי קִרְשִׁנָּא כֹּוֹלְרִמֹנֵנִי • וְחָלֵל דְּאֹחַל
 אֹחַל דְּאֹחַל קֹרִיבֵלֵו מְנִירִי אֶלְמֵר בִּזְנָא שׁוֹל סוֹוֹמוֹנִי • אֹי
 וִי אֲנִי בִּזְנָא אֹחַל וְכִטְסִזְדָּא פִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר מִלְּדִפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר
 מִרְלֵב דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר חוֹרֵמֵר דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר אִוְרִלֹק דָּא
 פִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר בְּגִלְרֵק דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר כְּנִלֵק דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר
 מִרְ בֹּרֵכְ פִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר אִוְכְתִמֵּלֵב דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר מִן
 פִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר יִמְשִׁקֵּל דִּפִּידָא אֶשְׁכַּסְטֵר עִזְזֵלֵב • מַה
 נָּה קִלְלֵס בִּוִּשְׁנֵי וְכִטְסִזְדָּא קֹלְלֵר דְּאִקְלֵר • מַה נָּה
 קִלְלֵס מִוִּרְגֵן וְכִטְסִזְדָּא בִּזְנֵי קִלְרִמְקֵלֵר דְּתִלְגֵּקֵלֵר תִּלְגֵּקֵלֵר
 כִּיכֵב דְּוִגִירִי תִוְרֵגֵן כְּטִנְגֵּן • מַה נָּה קִלְלֵס קִלְרִתְקֵן
 וְכִטְסִזְדָּא בִּזְנֵי קִלְרִמְקֵלֵר דְּתִתְרִמֵּכ דְּקִלְרִמֵּק • אֹי
 וִי אֲנִי בִּזְנָא נָה קִיִּלְלֵס אֹחַל דְּוִוִּלֵּר אִוְעִזֵּן תִּוְרֵגֵן וְכִטְסִזְדָּא
 שִׁרְעֵטְבָּא דִּי נְגִדְטִלְשֵׁמָא קֹרִיבֵלֵו בִּלְדִסּוֹס בִּלְדִיִּקְטֵר דִּי
 סִנְבִּצִי דִּיִּקְטֵר רְחִמֵּלֵבִי • אֹי וִי אֲנִי בִּזְנָא נָה קִלְלֵס
 אִיִּרְלֵן וְכִטְסִזְדָּא אֶשְׁלֵרֵמֹנֵנִי קִבֹּל אֶשְׁמָא מִוִּלְבֵּי בְּרִצָּא אֶשׁ
 אִוְעִזֵּן דִּיִּקְטֵר דִּיִּקְטֵר רְחִמֵּלֵר אֶלְדִּנֵּן מִרְסֵנִי
 דְּוִיִּלְרֵנִי • אִם אֶגֶר רְחִמֵּלֵסֵב גִּלְרִמֹּנֵנִי אִוְעִזֵּן כִּיִּס רְחִמֵּלֵר
 בִּזְנֵי • אִם אֶגֶר סִנְקִטְרִמְסֵק אֹחַל קִטִּי אֹחַל יִבֹּק דְּאֹחַל
 מִנְמוֹן כֹּלֹמוֹנִי דְּקִיִּטְמִסְקִי מִרְסִזְדָּא בִּלְמִסְמָן בִּוִּרֹן בִּוִּנֵי
 אֹחַל אִוְלִמֵּנִי כִיִּי בִּלְמִסְמָן שׁוֹלֵבִטֵּן • אִיךְ נִצֵּב מִוִּרְמִזֵּן
 אֶלְרִנָּא קִרְגֵּנִי דִּי נִצֵּב מִנְדָּא שִׁרְעֵטְבָּא • וְאִיךְ נִצֵּב בְּוִלְרִי
 מִן מִוִּרְגֵּנִי סִוְרָא מִוִּרְגֵּנִי וְרִמִּזֵּנִי כִלְמָא שִׁרְעֵטְבָּא
 אֶלְרִנָּא

בטַרְס כּוֹדֵד פֶּשֶׁן בּוֹרְסִי דְסוֹגְרָא יִלְסֵנּוּ וְלִדְגֵנּוּ אֲרִיזוֹן דֵּא
 פִּירָא אֶמְסַסְרִי סִנְגָּא • הִנְצִלוּ קוֹטְלֵנוּ גּוֹנֵחַ לְרִגְדֵּן אֲנֵן
 אֲרִיזוֹן טַרְלִינִס דְּעוֹזְלֵנָה נַעֲמַתְלִי יִרְדָּא אֲנֵנוּ • חֲדָשׁוּ יִדְרִינֵנוּ
 תְּשׁוּבָה אוֹשְׁבוּ כּוֹנֵד אֲלֵדְנָא רְחֵמְלֵבְעִי דִּירְלֵקְבְּעִי טַרְיִנְגָּא •
 וְהַתּוֹדוּ דֵּא יִקְרָר אֶמְנֵן שׁוֹל גּוֹנֵחַ לְרִגְדֵּן דְּקִיטְסֵנוּ קִלְסָא 5
 אֲרִינְצֵלֵךְ דִּימְנֵלֵךְ דְּכֶטָא דְּגוֹנֵחַ דִּיזֵק אֲלֵדְנָא יְהִי טַרְיִנְגָּא •
 וְאִם דֵּא יִקְרָר קִיטְסֵנוּ יְהִי גֵא דְקִלְסֵנוּ אֲלֵי סֵן סִנְגָּא דִּיכְשִׁי בּוֹלִיר
 סִנְגָּא • כִּי כִי סִבְרִיס דְּבִינְרִיס אֲבִרְגִידָא • קַחוּ אֲלֵנוּ
 בְּרִיגָא תְּשׁוּבָה סוֹלֵר דְּקִיטְסֵנוּ יְהִי גֵא דְקוֹטְלֵנוּ אֲלֵדְנָא
 בְּרַצָּא גּוֹנֵחַ לְרִגְדֵּן בְּרִיגָא גִּיגָא בְּלֵן דְּבִרְ גִּיגָא בְּלֵן • אֲמַרוּ 10
 דֵּא יִטְנֵנוּ אֲנֵר בְּרַצָּא גּוֹנֵחַ בּוֹשְׁמֵן דְּקִבּוֹר אֶמְכֵּן יִכְשִׁלְקֵי
 דְּטוֹלֵרִס בּוֹגֵר אֲוֵרְנָא תְּפִלָּה אֲרִינְרִיס בְּלֵן • אֲלֵהֵינוּ
 טַרְסֵנוּ בּוֹשְׁמֵן בּוֹגֵא מַחִילָה בְּרִיגָא בּוֹגֵא אֶמְכֵּן בּוֹגֵא •
 בּוֹ קוֹלֵרֵךְ דֵּסֵן בְּגִמֵּן • בּוֹ אֲוֵרְנָא דֵּסֵן אֶמְסֵן •
 בּוֹ קִיגֵן דֵּסֵן כּוֹטְבֵּצֵמֵן • בּוֹ בּוֹרְלֵרֵךְ דֵּסֵן סְקִלְבֵּצֵמֵן 15
 בּוֹ אֲוֵרְנָא אֲוֵלֹסֵךְ דֵּסֵן פִּימֵן • בּוֹ גִּמְעֵטֵן דֵּסֵן טַרְסֵנוּ •
 בּוֹ קִטִּי יוֹזוֹלֵר • דֵּסֵן רְחֵמְלֵבְעִי דִּירְלֵקְבְּעִי טַרְיִנְגָּא •
 בּוֹ קִטִּי אֲגִסְלִי • דֵּסֵן אֲוֵזֵן אֲצוּבְלִי •
 בּוֹ טוֹרֵן גּוֹנֵחַר • דֵּסֵן טוֹרֵן רְחֵמֵךְ •
 בְּזֵם כּוֹנֵדֵרֵס כּוֹלָא כִּיבֵּךְ • דֵּסֵנֵן אֲוֵלֵדִי לְרִגֵּן תִּמֵּם 20
 בּוֹרְסִי לְרִדֵּר • אֲנֵנוּ יִמִּינֵנוּ כִּצֵּל וְאַתָּה הוּא וְשִׁנְתִּיךָ
 לֵא יִתְמֵנוּ

מְתוֹדִים

אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ •
 אִיקְרָר אֲמִידֵךְ בּוֹ חֲזוֹרְטֵךְ אֲלֵדְנָא יְהִי טַרְסֵנוּ
 דְּטַרְסִי אֲטֵלְרִמֵּנֵךְ שׁוֹל כּוֹפֵלֵךְ יִקְלֵרְמֵנֵךְ דְּגוֹנֵחַ לְרִמֵּנֵךְ דֵּא 25
 צִילְקֵלְרִמֵּנֵךְ דְּגוֹנֵחַ לְרִמֵּנֵךְ • כִּי יִזְקִירִי בּוֹדֵדֵךְ יִזְקִירִי אֶמְסֵר
 דֵּךְ דְּקֵנְרֵלֵךְ אֶמְכֵּךְ דְּקֵנְרֵלֵךְ אֶמְטֵרֵךְ דְּרִשְׁעֵלֵךְ אֶמְכֵּךְ דֵּא
 רִשְׁעֵלֵךְ אֶמְטֵרֵךְ • דְּגוֹנֵחַ לִי בּוֹדֵדֵךְ סִנְגָּא דְּטוֹרֵךְ סִנְגָּא דֵּא צִשׁ
 לֵיכ

לִיכ אַטְכּ דַּטְנֶדֶק בִּינִירֻגִי זֵא • דַּצִּיפֶדֶק סְנִי כּוֹפּ דִּלְלֹמֹז בִּלֵּן
דֶּאָרְמֶקֶלֶמֶז בִּלֵּן • דְּחִיבִלְלֹמֶז בִּלֵּן דִּישְׁלֹמֶז בִּלֵּן דְּגִנְחֶלֶרֶמֶז
בִּלֵּן דְּגִנְחֶלֶרִי בִּלֵּן אַטְלֶרֶמֶז נִגְנֶצְכִּי יִזְלֶנְדֶּר תּוֹרְגֶּדָא •

וְהַתְּדוּד • דֶּאִיקֶרֶר אַטְכִּילֶר שׁוֹל גִּנְחֶלֶרֶן דֶּאֶשׁוֹל גִּנְחֶן

5 אַטְלֶרֶנֶג טֶנְמֶקֶלֶרִי בִּלֵּן כִּי טֶנְדֶּרֶר מִזֵּא דֶּדֶנֶן כִּי יוֹרֹדֶלֶר בִּרְגָא

מֵא אוֹצוֹר בִּלֵּן • מִכְסָּה יִשְׂרָבְצִי גִנְחֶלֶרֶן אוֹמְסֶטֶר דֶּאֶקֶרֶר

אַטְבְּצִי דְכֶמֶשְׁבְּצִי רַחֲמֶלֶנֶר • מִכְסָּה פִשְׁעִי וְלֹא יִצְלִיחַ וּמִזֵּדָה

וְעֻזָּב יִרוּחַס •

הָיָה קִרְשֶׁדֶר בִּרְצָא מוֹסְנֶצְמֹז • וּמִמֶּךָ דֶּסְנֶדֶן

10 יִשְׁחֵן בּוֹלְמִדִּי כּוֹסִמוֹנֶמֶזֶמֶז • עוֹד דֶּנֶן בּוֹ סוֹזִלֶדֶר בּוֹ

תְּפִלָּה אֲמִידֶר בּוֹ דֶּאִיקֶרֶר אֲמִידֶר בּוֹ • חֲטָאֲתִינוּ יִזְקֶלֶרֶמֶזִי

דְּגִנְחֶלֶרֶמֶזִי חוֹרֶטֶנֶג אֶלְדָּנָא בּוֹ אִיקֶרֶר אֲמִידֶר בּוֹ •

כִּי אֶלְמֶדֶק כִּרְצֶבֶלֶן תּוֹרְגֶנֶג דְּבִקְמֶדֶק רִוְגֶר וְלֹגָא מִצִּוָּה

לִרְגֶנֶג • אֲבֵל אֲנִיעַק יִדְדֶק דֶּאֶרְנֶצִי אַטְכּ שְׁרַעֲטֶלֶרֶגִי • לִמְעַן

15 אֲנִי אוֹצִינֶרֶסֶט בּוֹלְרֶסֶן סוֹזֶלֶגֶנְדָּה אֶרֻב • בּוֹלְרֶסֶן שְׁרַעֲטֶ

אַטְכֶּנְדָּא • וְזִכְרֵנוּ דֶּסְנֶנְגֶּמֶזֶדָּא כִּי בּוֹלְדֶק אֶלְצֶקֶלֶר •

וּמִשְׁנוּף דְּמוֹנֶדֶר לֶנְדֶּן גּוֹבֶדֶמֶזֶנֶג אִירְנֶצִי בּוֹלְגֶלֶר דֶּסְסֶגֶלֶר •

אֲחֻזֵּנוּ טוֹטְתוּ בְּזִי קֶלְטֶרֶמֶק דְּקֶרְקוֹב דְּטֶאֶרֶמֶכ דֶּסּוֹס •

וּחֲלָנוּ דְּקֶלְטֶרֶדֶק דֶּנֶן דְּשְׁרַעֲטֶמֶן טוֹטְמֶקֶטֶן גּוֹרוֹס דֶּאֶוֹץ •

20 יוֹם כּוֹן כִּי שְׁרַעֲטָא אוֹטוֹרֹד דֶּאֶזֶלֶרֶר בִּטְכֶלֶר •

וַיַּחֲקֵרוּ דֶּטֶרֶלֶרֶלֶר יִשְׁרֶנֶר דֶּאֶזֶלֶרֶלֶר כִּזְלֶלֶר • יוֹם

כּוֹן כִּי פִידָא אַטְמֶסֶטֶר בִּילְרָגָא מֶלֶלֶרִי • כִּי כִי סֶגֶלֶר גִּנְחֶן

לִדְיִי גֶלֶרֶנָּא • מֵאמְצִי כּוֹצֵלוּ קוֹבֶטֶלֶלֶר בּוֹלְדֶרֶלֶר סֶנְקֶקֶן

לֶר דֶּסּוֹרֶנְגֶלֶר • וּרְמִי דֶּאֶוֹל בִּיכּ בּוֹיִלֶלֶר בּוֹלְדֶרֶלֶר

כֶּסֶלֶגֶלֶר כִּי צֵלֶלֶר יֶגֶר בּוֹלְגֶלֶר • מַה גַּח סוֹזֶלֶלִיס דֶּנֶאֶרֶסֶט

25 בּוֹלְלֶס דְּבִרְכֶלֶרֶן יִזְקֶנֶג קוֹנֶדֶרֶדֶק • וְיוֹם דְּבוֹנוֹן אוֹל סֶנְמֶק

לִקְנֶג קוֹיֶמֶדֶק קֶרֶשְׁנָא כּוֹזֶלֶרֶמֶזֶנֶג • וְלֹא דְבִילְמֶדֶכּ כִּי

טוֹטְמֶלֶרֶדֶר כּוֹזֶלֶרֶמֶז דְּכֶסֶמֶלֶר • וְכֵעַל רֶכּוֹלָגָא כֶּבֶכּ קֶצֶלֶרֶלֶר

דִּיגֶל בּוֹלוֹט כֶּבֶכּ יוֹבוֹרֶלֶר • וּפְתַע דְּכֶפֶכֶנְטָא סֶרְמֶפּ אֶלְמֶק

תרגום הסליחות

יסר בנא • ואר דאבנא זרמנא ברעא כשנא כועורור בנא
 עורנו חנו דון כלמא בושטלק ברחמלר • מאת
 קאגן מטרסנא אול גנלרנג טרסי דונילרנג • ואם
 דאנר דגול אסא יטכלכצא כופלונא כורא גונחלרמנא •
 כי כי כובידלר בשטן יוגרי גונחלרמו • כי כינא אוצון
 אוללם מחילה דכפרה לר • על אול אשכרלר אוצונמיא
 אול ישרלר אוצונמי • ופמה דנח בלן אוללם אולבורן
 גלר אוצונמי יא אול סוגלר אוצונמי • על נח אוצון כי
 קלדק זור בלן נח אוצון כי קלדק צילק בלן • או יא נח
 אוצון כי קלדק ילשלק בלן דסוז בלן דפכר בלן • או יא נח
 אוצון כי קלדק בושלר בלן דילטילק בלן • על נח אוצון
 כי עובר אולדק עשה נא דלא תעשה נא • בבטוי סוז
 בלן אונג קונמנא בלן כונלנג פכר בלן דאיש בלן • על
 נח אוצון כי בז בורצלומז קרבן עולה דקרבן יורד • על
 נח אוצון כי בז בורצלומז מור • או ינח אוצון כי בז בורצלומז
 מו דורט אולמלרנגן בית דין נג • היש ברמרד בנא מגל
 בומרמא • היש ברמרד בנא אנו אצמא דסוזלמא איטובלר
 • והיינו דבולדק טנגן קול כיבכ בנא • דאזובצי דטנוצני
 אונול כיבכ אטסנא דקרשי טורור ארדנא • כי כינני כי זור
 אטטי השם סבר • דנני כי סברי זור אטטכ • על אנו אוצון
 איטלם ארדנא יוקלי בולדק • אשמנו גונחלי בולדק טנדק
 זולומלם אטטכ סוזלדכ גיבט קנטרלם אטטכ דר שעלק אטטכ
 צילק אטטכ אבנלם אטטכ קושטק יצצלק בנש אטטכ
 כגשן ימנלכנג ילגן סוזלדכ ארכלדכ טנדק זור אטטכ אודק
 קנטרלם אטטכ גונחלי בולדק מר ברדכ קש אנסלי בולדק
 רשעלם אטטכ ציפק אושטק אירנצי אטטכ דקירלדק אול
 יכשי מצוה לרען דפידא אטמדי בנא •
 כי מי אל כמק נושא עון ועובר על פשע •